

NADER

DANKBAAR
GEREFORMEERD

#5

JAARGANG 32
MEI 2025

BEKEKEN

WOORD & WERELD MAGAZINE

Belijdenis doen is instemmen

- Zie Hem staan!
- Het zelfgetuigenis van de Schrift
- Botsing tussen beschavingen?

Redactioneel

In de vroege morgen van tweede paasdag overleed onverwachts paus Franciscus, het hoofd van de Rooms-Katholieke Kerk. Na zijn begrafenis gingen de kardinalen in conclaaf om uit hun midden een nieuwe paus te kiezen. En dan komt direct de vraag: zal het een conservatieve of een progressieve paus worden, of iets daartussenin? Paus Franciscus was – wordt gezegd – sociaal progressief, maar conservatief op het gebied van abortus en euthanasie.

De tweedeling conservatief/progressief is een tegenstelling binnen het liberale denkklimaat, waarbij conservatieve behoudzucht tegenover progressieve vooruitgang staat. Maar in beide gevallen gaat het om liberaal-denkende mensen die op hun eigen verstand durven te vertrouwen, zonder zich te laten gezeggen door het Woord van God.

Deze typisch liberale tweespalt is vandaag wijd verbreid, ook onder christenen. De geopenbaarde waarheid van het Woord van God is voor velen een kwestie van interpretatie geworden – interpretaties die zowel conservatief als progressief kunnen zijn. Ook de christelijke kerk heeft hiermee te maken: naast behoudende gemeenten zijn er vooruitstrevende gemeenten. Daartussenin zitten dan de ‘midden-gemeenten’ die geen keuze kunnen/willen/durven maken – onze christelijke-gereformeerde broeders en zusters weten er alles van.

Die tweedracht tussen conservatief en progressief is geen Bijbelse tegenstelling. ‘Beproof (toets) alle dingen en behoud het goede’, schreef de apostel Paulus aan de Tessalonicenzen.

Toetsen aan het Woord van God. Die lijn wil *Nader Bekeken* volgen. Dus niet schipperen tussen een conservatieve en een progressieve Bijbeluitleg, maar vasthouden aan de duidelijkheid en de betrouwbaarheid van de heilige Schrift zelf – ook in dit nieuwe nummer, met in de rubriek Thema zelfs twee (vervolg)artikelen over de vraag: hoe lezen wij de Bijbel?

Balten Pieter Hagens

- 170 REDACTIONEEL**
BALTEN PIETER HAGENS
- 171 SCHRIFTLICHT**
Jezus staat!
KEES DE GROOT
- 174 ACTUEEL**
Belijdenis doen van *het* geloof
KEES VAN DIJK
- 178 THEMA**
Hans Burgers boek over hermeneutiek
2. Vragen
HARRY WENDT
- 183 COLUMN**
De brandende preek
HARRY WENDT
- 184 THEMA**
Enige kanttekeningen bij *Geestspraak*
2. Een gevaarlijke inhaalmanoeuvre
MAARTEN KUIJT EN ILCO VAN OMMEREN
- 189 DE WERELD EN HET WOORD**
Islam: botsing binnen de moslimbeschaving
AAD KAMSTEEG
- 191 WOORDWAARDE**
Als God geen inzicht geeft
GERT KWAKKEL
- 194 KERKGESCHIEDENIS**
Marten Micron
3. Geen rotte appels eten – Micron over de plicht naar de ware kerk te gaan
HARRY WENDT
- 197 GELEZEN**
• Een rooms-katholieke theologie
SIPKE ALSERDA
- 201 UIT ANDERE BLADEN**
• W. Aalders over het mechanisme van secularisatie
• Vol gas spookrijden
PERRY STORM
- 208 GEDICHT**
Weg. Harmen Wind
BAUKE SELDENTHUIS

Jezus staat!

Maar vervuld van de Heilige Geest sloeg Stefanus zijn blik op naar de hemel en zag de luister van God, en Jezus, die aan Gods rechterhand stond en hij zei: 'Ik zie de hemel geopend en de Mensenzoon, die aan Gods rechterhand staat'.

(Hand. 7:56-57) ▶

Filotheos Skoufos, *De steniging van Stefanus*

Stefanus slaat
zijn blik op naar de
hemel en ziet hoe
de hemel zich opent.
**Gods kerk kijkt
met hem mee**

Begin mei herdachten we op allerlei manieren de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog. Bijzonder was dat koningin Wilhelmina in het begin van die oorlog de wijk nam naar Engeland. Sommigen waren opgelucht: Wat mij betreft komt Wilhelmina nooit meer terug. Kunnen we eindelijk weer een republiek worden. Anderen reageerden negatief: Onze vorstin kiest voor zichzelf. Wat een laffe vrouw. Zelf zag koningin Wilhelmina haar uitwijken naar Engeland anders. Zij zei: Ik verplaats de zetel van de regering naar Londen. Van daaruit zullen wij ons voor u inspannen.

Geen loze woorden. Want ook al was koningin Wilhelmina niet meer in Nederland, vanuit Londen bleef zij betrokken op haar volksgenoten. Iedere Engelandvaarder werd bijvoorbeeld persoonlijk uitgenodigd en door haar uitgehoord over het wel en wee in Nederland. Via Radio Oranje inspireerde en bemoedigde zij het Nederlandse volk.¹

Aan Gods rechterhand

Zo is het nu ook met Jezus Christus. De discipelen zagen Hem ten hemel varen. Toch is Jezus, hoewel niet meer lichamelijk aanwezig, blijvend betrokken op zijn kerk op aarde.

Het is Stefanus die ziet hoezeer Jezus in de hemel voor al zijn volgelingen actief is. Stefanus was diaken in de eerste gemeente van Jeruzalem. Hij wordt er van beschuldigd Mozes en God gelasterd te hebben. Zijn aanklagers slepen hem voor het Sanhedrin. In een lange toespraak weerlegt Stefanus de beschuldigingen. Aan het eind beschuldigt hij zijn aanklagers ervan zich te verzetten tegen het werk van de Heilige Geest. Jullie zeggen dat ik Mozes' wet niet serieus neem, maar het is andersom. U hebt de wet ontvangen door tussenkomst van de engelen, maar er niet naar geleefd.

Dit is de druppel die bij de daar verzamelde Joden de emmer doet overlopen. Letterlijk staat er: er ging een zaag, een mes door hun hart. Van woede knarsen zij hun tanden. Deze man is inderdaad een godslasteraar! Stenigen zullen we die man ...! Te midden van alle agressie zoekt Stefanus hulp bij God. Hij slaat zijn blik op naar de hemel en ziet hoe de hemel zich opent. Gods kerk kijkt met hem mee. Wat Stefanus ziet is heel speciaal. Hij ziet de heerlijkheid van God! Maar niet alleen dat, hij ziet ook Jezus die déélt in de heerlijkheid en de macht van zijn hemelse vader. Jezus troont aan Gods rechterhand, de hand van zijn macht. Stefanus ziet hoe de profetie van Daniël 7 in vervulling is gegaan. Aan de Mensenzoon is het eeuwige koningschap gegeven.²

Toen koningin Wilhelmina naar Londen was vertrokken wisten de Nederlanders niet zeker of zij veilig aan de overkant was aangekomen. Dat de koningin echt in Londen was, werd pas duidelijk toen haar stem, via Radio Oranje, in Nederland in de huiskamers klonk. Wat een opluchting.

Bij Jezus' hemelvaart had een wolk Hem aan de ogen van zijn leerlingen onttrokken en daarna was Hij nooit meer aan hen verschenen. Hoewel de Heilige Geest was uitgestort, hadden de leerlingen geen bewijs dat hun Heer na zijn vertrek in de hemel was. Stefanus mag zien en ervaren: Jezus is werkelijk in de hemel aangekomen. Geweldig nieuws!

Waarom staat Jezus?

Wat Stefanus ziet verbaast hem. *Kijk, kijk! De Heer zit niet, maar staat ...* Dat is bijzonder. Wij belijden immers te geloven in Jezus 'die zit aan de rechterhand van God, de almachtige Vader, vanwaar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden'. Omdat

1 Dit beeld ontleen ik aan Kees van Dusseldorp, <https://kees-vandusseldorp.com/wp-content/uploads/2016/05/hand7-16s.pdf>.

2 Dan. 7:13-14.

3 Ps. 110:1.

4 Mat. 10:32, 33.

5 Joh. 14:1-3.

6 Opwekking 44.

7 Hand. 6:5; Hand. 6:10; Hand. 7:55.

Voor wie gelooft, is sterven thuiskomen

Jezus alles heeft volbracht wat zijn Vader Hem heeft opgedragen mag Hij rusten, zitten. Zijn zitten is een teken van zijn overwinning op zonde, duivel en dood.³ Maar nu de leden van het Sanhedrin en de valse getuigen tegen Stefanus in woede uitbarsten is Jezus gaan staan!
Waarom zit Jezus niet, maar staat Hij? Aan het staan van de Heer worden drie betekenissen toegekend die ieder hun eigen zeggingskracht hebben.

Hij is betrokken

Jezus is ten eerste gaan staan vanwege zijn grote betrokkenheid op het wel en wee van Stefanus. Tijdens sportwedstrijden leven trainers zo met hun spelers mee dat ze opveren van hun bank om bijvoorbeeld goed te kunnen zien of er wordt gescoord of niet. In de hemel veert Jezus op wanneer zijn volgeling Stefanus met diepe haat te maken krijgt. Hij kijkt als het ware over het randje van de hemel om te zien hoe het zijn volgeling vergaat. Zijn betrokkenheid betekent niet dat de Heer altijd direct ingrijpt. Lang niet altijd veranderen de omstandigheden, maar in hun omstandigheden is de Heer de zijnen wel nabij. Terwijl Stefanus onder stenen wordt bedolven schenkt Jezus hem door de Heilige Geest de liefde en kracht om voor zijn moordenaars te bidden. Vanuit de hemel is Jezus actief betrokken op al zijn volgelingen. Wie in vertrouwen een beroep op Hem doet, zal altijd op de een of andere manier worden verhoord!

Hij pleit voor ons

Dat Jezus stáát is ten tweede omdat Hij voor Stefanus opkomt. Hij is zijn advocaat, zijn pleitbezorger in de hemel.

Pleiten doe je staande. “Iedereen die Mij zal erkennen bij de mensen, zal ook Ik erkennen bij mijn Vader in de hemel. Maar wie Mij verloochent bij de mensen, zal ook Ik verloochenen bij mijn Vader in de hemel”, heeft Jezus gezegd.⁴ Op aarde wordt Stefanus door niemand verdedigd, in de hemel komt Jezus voor hem op. Stefanus belijdt op aarde Jezus’ naam voor de mensen. Jezus belijdt op zijn beurt de naam van Stefanus in de hemel. Ook vandaag pleit de Heer voor al zijn volgelingen in de hemel. Bijvoorbeeld wanneer de duivel ons aanklaagt en er stemmen in ons hart klinken die ons beschuldigen of ons geweten aanklagen. Zulke satanische stemmen mogen we overstemmen met bijvoorbeeld de woorden van Opwekking 546:

*Nabij Gods hoog verheven troon
is iemand die steeds voor mij pleit;
Hij is volmaakt: Gods eigen Zoon
en Priester tot in eeuwigheid.*

*Al klaagt de satan mij steeds aan,
terwijl hij wijst op al mijn schuld,
ik kijk omhoog en zie Hem staan
die alles heeft vervuld.*

*Mijn naam geschreven in zijn hand
bewaart mij eeuwig in zijn hart;
ik weet: geen aanklacht houdt meer stand,
wanneer mijn redder pleit voor mij.*

Hij verwelkomt ons

Dat Jezus in de hemel stáát is ten derde om aan Stefanus en aan ons duidelijk te maken: jij bent welkom! Wanneer een gast arriveert ga je immers staan. Jezus maakt Stefanus duidelijk: Mijn dood is jouw dood en mijn hemelvaart jouw hemelvaart. Ik heb aan het kruis ook voor jou, Stefanus, de dood

onttroond! Jij, Stefanus, bent welkom in de hemel. Jezus’ staan gaf Stefanus zoveel rust, moed en troost dat hij kon sterven. Omdat Stefanus zich welkom weet in de hemel kan hij roepen: “Heer Jezus, ontvang mijn geest”.
Voor wie in vertrouwen op Jezus leeft is dat niet anders. Voor wie gelooft, is sterven thuiskomen. Thuiskomen in het huis met de vele woningen waar Jezus voor al de zijnen een plaats heeft gereserveerd.⁵

Hem zij de glorie! Verdreven is de schaduw van de nacht.

En wie Hem wil aanvaarden wordt eens veilig thuisgebracht!⁶

Prachtig dat Gods kerk met Stefanus mag meekijken. Jezus zit niet. Hij staat! Hij is actief op al de zijnen betrokken, pleit voor hen en heet hen welkom in de hemel. Dit alles kan een mens alleen zien en geloven door toedoen van de Heilige Geest. Tot drie keer toe vertelt Lucas in Handelingen hoe de Heilige Geest volkomen beslag op Stefanus heeft gelegd.⁷
Wie onder leiding van de Heilige Geest gelooft dat Jezus in de hemel actief op ons betrokken is, zal ook leren geloven dat Hij eens terug zal komen. Londen was voor koningin Wilhelmina slechts een tijdelijke verblijfplaats. Met de hemel is het voor Jezus niet anders. Hemelvaart is goed beschouwd niet meer dan een tussenstation. Eens komt de hemel op aarde! Dan zullen Jezus en al zijn volgelingen voor eeuwig liefdevol op elkaar betrokken zijn. ■

Belijdenis doen van *het* geloof

In de maanden april en mei is het feest in veel gemeenten. Jonge leden leggen in het openbaar belijdenis af van het geloof. Een feestelijk gebeuren waarin we de trouw van de Heere zien die opvoeding en catechese met zijn zegen wil bekronen. Jongelui die met overtuiging hun keuze maken. Ze willen de Heere dienen.

Het rare is, ik begon eigenlijk al te prakkiseren bij de eerste regel van dit stukje. Hoe schrijf ik het op: belijdenis van *hun* geloof? Of belijdenis van *het* geloof?

Ik koos met overtuiging voor het laatste.

Ik heb het idee dat we echter in toenemende mate kiezen voor optie één. Voelt de lezer aan wat ik bedoel?

Een belijdenisdienst hoort wat mij betreft uitdrukking te geven aan de gezamenlijke overtuiging van de gemeente dat de Heere Jezus de Redder van de wereld is. En dat we Hem samen in de gemeente aanhangen. In het geloof omhelzen, zegt onze belijdenis.

Dat is voor mij de waarde van de openbare geloofsbelijdenis. Wat de jongeren betreft: het is zeker de belijdenis van *hun* geloof. Maar wat we vieren is dat de kerkenraad mocht vaststellen dat *hun* geloof *het* geloof is van de kerk der eeuwen. En dat ze daar met overtuiging en met jeugdig en fris enthousiasme voor willen gaan.

Veranderde cultuur

En daar komen we bij een vraagstuk over onze veranderde cultuur. Eerdere generaties werden opgevoed met het oog op je conformeren. Er lagen rollen voor hen klaar die ze moesten vervullen. Je volgde bijvoorbeeld je vader op in diens bezigheden als kostwinner. Je werd bijvoorbeeld ook moeder met als hoofdtaak het werk in het gezin. Het was min of meer duidelijk wat de maatschappij van je verwachtte. En het was ook duidelijk wat de kerk van je verwachtte. En daarheen werd je ook opgevoed: jongelui die dienstbaar moesten worden in kerk en koninkrijk Gods.

Dat is nog zo. Maar toch is er een boel veranderd. De taken liggen niet meer zo vast. En we zijn al helemaal niet uit op het vervullen van een al voor ons gereedliggende rol. Waar con-

Vandaag wordt juist de authenticiteit van doorslaggevende waarde geacht. Je moet jezelf ontplooien en gelukkig zijn met wie je in de loop van je leven geworden bent

formereren de route was, is het vandaag juist de authenticiteit die van doorslaggevende waarde wordt geacht. Je moet jezelf ontplooien en gelukkig zijn met wie je in de loop van je leven geworden bent.

Zelfontplooiing als levenstaak

En dat begint al bij de opvoeding van jonge kinderen. De vraag: 'Wat wil je zelf? Waar kies je zelf voor?' is veel belangrijker in deze tijd dan in het verleden het geval was. Daarbij

moet ieder zijn eigen leven zo mooi, goed en waardevol mogelijk maken. We zijn als mensen verantwoordelijk voor ontwerp en uitvoering van ons eigen leven.

Dat levert in veel gevallen best veel mentale druk op, zeker bij jongeren voor wie nog zoveel openstaat: de toekomst is een wereld aan mogelijkheden. En je moet van je leven wel een succes maken. En daar ben jij verantwoordelijk voor. Jongelui doen een opleiding, maar willen ze echt in dat werkveld aan de gang? Eerst maar eens een wereldreis om na te denken over wat ik echt wil ...

Het is een andere manier van in het leven staan. Dat zie je ook terug in de relatievorming. Niet in het voorgeschreven pad van huwelijk en kinderzegen gaan, maar lang aarzelen en experimenteren. En als er kinderen komen, dan maken die deel uit van het project: ik maak mijn eigen gelukkige leven. Van deze verschuiving zijn we ons vaak amper bewust. En zeker jongeren leven gewoon in een wereld waarin dat de normaliteit is. Dat is de lucht die we met elkaar inademen.

Het is belangrijk bij gelegenheden te laten merken dat voor een gelovige die druk van zelf het leven maken een stuk minder mag zijn. Geloof betekent: ik ben in goede handen. Mijn toekomst komt uit de handen van Vader op me af. Maar ondertussen zitten we wel tot onze nek in dat levensgevoel van bouwen aan je leven, je eigen authentieke leven ...

Andere belijdenisdiensten

En dat levert dus ook andere belijdenisdiensten op. Daarin staat niet de instemming met de leer der vaders centraal, maar het gaat over jouw geloof. En daar past niet maar een bescheiden jawoord bij. Nee, daar hoort bij dat je een persoonlijk verhaal vertelt over jouw geloof. Hoe je het verworven hebt en hoe je het op jouw manier beleeft.

Dat kan mooie dingen opleveren. Persoonlijke getuigenissen waar een diep geloof uit spreekt. Maar tegelijk roept het de reactie op: laten we jongeren beschermen tegen zichzelf. Oudere en (soms ook) wijzere gemeenteleden denken: pas op dat je nu niet al te grote woorden spreekt. Zij weten van de aanvechting van het geloof. Van de strijd die er soms in je leven zijn kan om bij het eenvoudige jawoord van die Pinksterdag te blijven. Houd het maar klein en bescheiden, en spreek maar groot van God en Zijn trouw. Want daar zul je het echt van moeten hebben in je leven.

Meer nadruk op het mogen leunen op de gemeenschap. Toetreden tot die belijdende gemeenschap. En minder nadruk op het persoonlijk eigene van de openbare geloofsbelijdenis

Dus wat mij betreft: meer nadruk op het mogen leunen op de gemeenschap. Toetreden tot die belijdende gemeenschap. En minder nadruk op het persoonlijk eigene van de openbare geloofsbelijdenis. Dus niet een dienst die helemaal jongeren-dienst is, waar de dankbare grootouders zich niet erg thuis voelen.

Laten we het maar houden bij een jawoord voor in de kerk.

Belijdenis van de waarheid

En wat betekent dat jawoord dan?

In de meer bevindelijke hoek van kerkelijk Nederland wordt er verschil gemaakt tussen de belijdenis der waarheid en de belijdenis des geloofs. Waarbij de belijdenis der waarheid een instemming is met de leer van de Bijbel, nagesproken in de gereformeerde belijdenissen.

Jongelui doen belijdenis, en dat betekent dat ze die leer aanhangen. Ze geloven dat God deze wereld schiep, dat wij mensen in zonden vielen, en dat God in zijn liefde zijn eigen Zoon naar deze wereld zond als offeraar en offer tegelijk. Dat zo de weg geopend werd om in geloof tot God te gaan. Dat is dus de waarheid waar ze belijdenis van doen. Wat er echter nog aan ontbreekt is de overtuiging dat zij zelf in die liefde van de Heere volledig delen mogen. Dat is echt iets anders en iets extra's. En de wil en de moed om het avondmaal te vieren met de gemeente is er pas als dat laatste er ook is. En dat spreekt bepaald niet vanzelf. Belijdenis van de waarheid is niet hetzelfde als belijdenis van je eigen geloof.

Belijdenis van het geloof

In de gereformeerde kerken wordt dat veelal toch anders beleefd. Jongelui doen belijdenis van het geloof, dat ook hun geloof is. Daarom kun je beide zeggen: belijdenis van het geloof en belijdenis van hun geloof. En met het doen van de openbare geloofsbelijdenis vragen ze toegang tot de viering van het heilig avondmaal.

Jongelui doen belijdenis van *het* geloof. Maar dat geloof van de gemeente wordt wel beleden in zijn persoonlijke toonzetting. De toonzetting van de Heidelbergse Catechismus: het gaat om jouw persoonlijke troost (HC 1). Het gaat om jouw ware geloof dat de Heilige Geest in jouw hart werkt (HC 7). Het gaat om jouw ware bekering, jouw oprechte droefheid en jouw hartelijke vreugde (HC 33). Jongelui belijden een echt persoonlijk geloof.

Daarom is het belangrijk de diepgang van de gereformeerde belijdenis in de catechese te hebben en te houden. En de ernst daarvan aan de orde te stellen. Want het is niet de bedoeling dat bij alle persoonlijke toonzetting, met persoonlijke geloofsgetuigenissen, de diepte van het gereformeerd belijden wordt gemist.

Hier is een mens die zijns/haars ondanks toch gevonden is door een God die de zondaar is gaan zoeken. Die daar dankbaar verrast belijdenis van aflegt.

Wat belijden is

Want belijden, wat is het eigenlijk?

Belijden, dat woord kennen we uit Gods Woord vooral in het kader van de belijdenis van eigen schuld. De schuldbelijdenis is te vinden in Psalm 32: 5 (HSV): "Ik zei: Ik zal mijn overtredingen belijden voor de HEERE". Vervolgens is belijden dat we de Naam van de HEERE hoog hebben in ons leven. Dat we de Heere liefhebben, bij Hem willen horen en Hem willen prijzen.

Dat is hoe je dat in de Bijbel tegenkomt.

Zo is onze openbare geloofsbelijdenis wat te vergelijken met de doop in de Jordaan, die Johannes de Doper uitvoerde. Hij doopte mensen die tot Gods volk behoorden. Ze waren in Gods verbond geboren. Kinderen van Abraham. En de mensen die door hem gedoopt werden, beleden hun zonden en hun nieuwe toewijding aan de Heere God. En daarbij spraken ze van hun verwachting van de redding door de Messias die aanstaande was.

Belijdenis doen is het belijden van de ene Naam die gegeven is waardoor de mensen behouden kunnen worden. De naam van Jezus belijden.

Belijden betekent: hetzelfde zeggen. Dat toont al aan dat het niet zo'n originele authentiek-aparte actie is om je geloof te belijden.

Je stemt in. Je stemt in met de belijdenis van de kerk. Je stemt in met het 'schuldig' dat Gods wet over je uitspreekt. En je verheugt je in het 'onschuldig' dat je in het geloof in de Zaligmaker mag ontvangen. Genadig. Onverdiend.

God heeft in je doop gezegd dat Hij recht op je heeft. Hij heeft je de redding beloofd, die jij in geloof mag en moet aannemen. En de Heere heeft ook recht op jouw gelovige leven in zijn dienst. Gods belofte mag je in geloof omhelzen. En daarmee omhels je Christus zelf.

Toegang tot de avondmaalstafel

Ik ben er in dit artikel van uitgegaan dat voor het meevieren van het heilig avondmaal een openbare geloofsbelijdenis noodzakelijk is. Ik kan niet instemmen met een praktijk waarin dat niet meer gevraagd wordt aan de deelnemers van het avondmaal. De praktijk van de zelfbeproeving die de kerk al eeuwen kent, wordt daarmee van zijn kracht beroofd. En de openbare geloofsbelijdenis mist een relatie tot de viering van het heilig avondmaal.

Wat betekent de openbare geloofsbelijdenis dan nog? Dat je mee gaat betalen aan de kerk? Dat je meer vatbaar wordt voor de kerkelijke tucht? Dat je verkiesbaar wordt als ambtsdrager?

Dat zijn allemaal bijkomende dingen. De primaire zaak is dat een belijder de toegang vraagt tot de tafel van Christus. Daar ligt de pijn als het gaat om die zogenaamde belijdenis der waarheid, waarbij het avondmaal uit beeld blijft. En daar ligt de waarde van de echte openbare geloofsbelijdenis. Liturgisch zou ik het ook erg toejuichen als gemeenten de openbare geloofsbelijdenis zouden laten afleggen in een dienst waarin het heilig avondmaal ook werkelijk gevierd wordt. Dan kun je het echt zien en beleven: hier vraagt men toegang tot de tafel. En samen vieren we daar het feest van het verbonden zijn door de ene Naam. ■

HANS BURGERS BOEK OVER HERMENEUTIEK

---

2. Vragen

In mijn vorige artikel heb ik een samenvatting gegeven van het boek van prof. Hans Burger over hermeneutiek. In dit artikel stel ik hem een aantal vragen. Ik kan daarbij niet volledig zijn¹, maar deze vragen raken de kern van mijn problemen met dit boek.

V

oordat ik ze stel wil ik echter een aantal waarderende opmerkingen maken. Het is namelijk te gemakkelijk om tegenover Hans Burger te gaan staan. Dat wil ik niet, want het is duidelijk dat we samen dezelfde Heer willen dienen. Het boek is doortrokken van een diepe liefde voor Christus, zijn kerk en de heilige Schrift. Ook blijkt Burgers verlangen om sympathetisch-kritisch in de gereformeerde traditie te willen staan. Ik wil daarom niet tegenover prof. Burger staan, maar wel een aantal fundamentele vragen stellen.

Vraag 1: Is dit geen cirkelredenering?

Hans Burger stelt dat we de schriftleer moeten verplaatsen van de kennisleer

naar de reddingsleer, onder andere omdat de Bijbel in de postmoderne cultuur niet meer vanzelfsprekend gezaghebbend is. Maar volgens mij komt hij in zijn betoog in een cirkelredenering terecht omdat hij onvoldoende rekening houdt met het verschil tussen het geleefde geloof en de systematische theologie.

Bij het geleefde geloof hoort iemand over Christus en gaat geloven. Daaruit volgt de aanvaarding van de Schrift als gezaghebbend.

Systematische theologie is de wetenschappelijke uiteenzetting van wat we over God geloven. En wetenschap heeft een kennisbron nodig. Bij Burger komt de schriftleer 'pas' in de reddingsleer aan bod. Om zover te komen, moet hij veel theologie behandelen, zoals de drie-eenheid en de heiliging. Maar zijn kennisbron daarvoor is een aantal gezaghebbende

¹ Ik laat bijvoorbeeld een aantal christologische opmerkingen die Burger maakt liggen. Ook laat ik grotendeels liggen hoe hij kijkt naar de tien geboden en de oudtestamentische wetgeving.

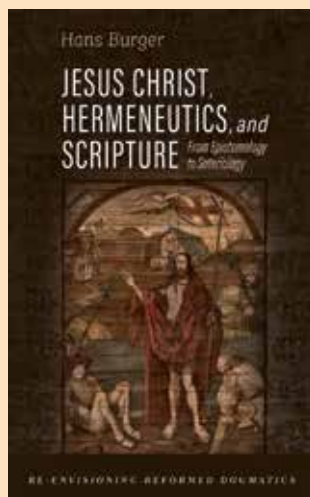
theologen, niet de Bijbel. Hun uitspraken zijn kennelijk gezaghebbend, maar waarom dat zo is wordt niet duidelijk. Bovendien, hoe – uit welke kennisbron – weten zij dan, bijvoorbeeld, dat God drie-enig is? Het antwoord is natuurlijk: uit de Schrift. Dat is dus tóch het uitgangspunt.

Prof. Burger blijkt ook zelf al direct vanuit de Schrift als gezaghebbende kennisbron aan het werk te zijn. Immers, zijn zoektocht wordt ingegeven door een tweetal bijbelteksten (1 Kor. 2:16 en Kol. 2:7-8). En voordat Burger in zijn boek duidelijk maakt *dat* de Bijbel gezaghebbend is, leren we in hoofdstuk 3 *vanuit* de Bijbel dat we verlossing nodig hebben omdat wij zondige mensen zijn. Verderop in het boek stelt hij herhaaldelijk dat wij Christus leren *kennen* uit de Schriften, dat wij onze concepten van genade moeten *leren* uit de Schriften. En: deelhebben aan Christus begint met het Woord van Christus. Uiteindelijk blijft volgens mij, ook in de opzet van Hans Burger, de openbaring van God zoals die tot ons komt in de Bijbel, de *kennisbron*.

Vraag 2: Kloppen de historische reconstructies?

Bij mijn eerste vraag wil ik graag rekening houden met de mogelijkheid dat ik prof. Burger verkeerd heb begrepen. Mijn tweede vraag is veel stilliger. Als kerkhistoricus kan ik namelijk zijn historische reconstructies niet meemaken. Het probleem is onder meer dat hij wel veel secundaire bronnen gebruikt, maar weinig primaire.² Daardoor loopt het bijvoorbeeld mis als hij stelt dat de Bijbel tijdens de Reformatie te veel losstond van de reddingsleer. Nu is het wel waar dat de reformatoren

sterk benadrukken dat de Bijbel onze enige bron is voor kennis over God, maar het is onjuist om te stellen dat de

verlossing door Jezus Christus daarin geen rol zou spelen. Zo staat in een oude gereformeerde catechismus (ik hertaal):

2. Kan men ook uit het natuurlijk verstand van de mens enige zaligmakende kennis van God hebben?

Nee, maar die moet men, door de verlichting van de Heilige Geest, alleen uit het woord van God halen, namelijk uit de geschriften van het Oude en Nieuwe Testament.³

Ja, de Schrift biedt die kennis, maar dat staat niet los van de redding: de Geest van Christus moet ons verstand verlichten. Bovendien gaat ook in de belijdenis het evangelie van Jezus Christus voorop. Dat blijkt uit vraag en antwoord 1 van de Heidelbergse Catechismus⁴: onze enige troost is dat we het bezit zijn van onze trouwe Heiland Jezus Christus. Tenslotte wordt zelfs in het dogmatisch standaardwerk van de scholastieke theologie, de *Synopsis Purioris Theologiae*, de Schrift

benaderd vanuit de openbaring in Jezus Christus.⁵ Je zou kunnen zeggen: van meet af aan zijn onze kennis en onze redding in de reformatische theologie met elkaar verstrengeld.

Een ander punt is dat Burgers historische reconstructie het gevoel geeft dat de reformatoren en nadere reformatoren de Bijbel als een object hebben benaderd. Ze hadden bijvoorbeeld “de keuze om de Schriften, religieuze ervaring of een onfeilbare paus als epistemologisch fundament⁶ te nemen” (21). Deze rol van het autoriteitsconflict in de ontwikkeling van de Schriftleer wordt wel heel stevig aangezet en doet geen recht aan het geheel van de kerkgeschiedenis. Zo blijft de positie van de Bijbel in de eerste 1000 jaar van de kerkgeschiedenis buiten beschouwing, terwijl ook toen de Schrift duidelijk normerend was.⁷ In die traditie stond de Reformatie. Geen reformatoer zou zich herkennen in de voorstelling dat ze ‘een keus’ hadden de Schrift te aanvaarden. De Bijbel kwam met absoluut gezag op hen af als het levende Woord van God, waar ze zich aan onderwerpen moesten. Bullinger begon niet voor niets bijna al zijn boeken met het opschrift “Dit is Mijn geliefde Zoon, luister naar Hem”.⁸

Kortheidshalve laat ik het hierbij.

Vraag 3: Geen verbond?

Hans Burger geeft aan niet te willen denken vanuit het verbond, maar vanuit de liefde – dat is ten diepste wat ons bestaan bepaalt. Ik vraag me af wat hij daarmee wil winnen. Immers, het hart van het verbond *is* liefde, maar wel *gebonden* liefde. Ik krijg de indruk dat de liefde zoals Burger die be-

schrijft niet alleen doet wat nieuw en verrassend is, maar ook onberekenbaar en ongebonden is. Als ik dat toepas op het thema van het boek, kan de liefde verrassen door een tekst in mijn leven een heel andere waarde te geven (*significance*) dan die eigenlijk heeft (*sense, reference*). Maar is daarmee niet elke exegetische normering weggevallen?

Ik krijg de indruk dat de liefde zoals Burger die beschrijft niet alleen doet wat nieuw en verrassend is, maar ook onberekenbaar en ongebonden is

Het lijkt mij bovendien onhoudbaar om niet vanuit het verbond te denken. Zelfs al zou het verbond in het nieuwe Jeruzalem niet meer onze relatie met God bepalen (wat mij uitgesloten lijkt, vgl. Op. 19:6-9), het is *nu* in ieder geval wél de relatie waarin wij met God leven. Dat vieren we toch in doop en avondmaal, bijvoorbeeld? En in dat verbond zijn er beloftes en woorden van God waar we op vertrouwen kunnen. Echte liefde vindt er namelijk vreugde in te *moeten* wat ze *wil*.⁹

Dus allereerst: wat maakt het voor ons leven nu uit om niet vanuit het verbond te denken? Vervolgens: wat is het theologisch belang om het verbond te vervangen door liefde?

Vraag 4: Wat zegt de Bijbel zelf?

Mijn vierde vraag gaat over Burgers omgang met de Bijbel. Waarom

ontbreekt bij hem vaak de exegese?¹⁰ En waarom wordt in een boek over hermeneutiek niet ingegaan op teksten waarin de Bijbel zelf ons onderwijst over wat de Bijbel is? Burger gaat niet in op hoe de apostelen omgingen met de teksten in het Oude Testament¹¹ of teksten zoals 2 Petrus 1:19-21. Evenmin op de positie

de verhouding tussen Christus en het Oude Testament uitgebreid aan bod komt, maar dat aan de positie van de geboden in het Nieuwe Testament geen aandacht wordt besteed.

2 Primair, dat zijn de boeken die historische figuren zelf schreven. Secundair is wat anderen schrijven over de geschiedenis en historische figuren.

3 Micron, M., *De kleyne catechismus*, ed. A. Lang, p. 119.

4 De Schriftleer zélf komt niet eens expliciet aan de orde in de Heidelbergse Catechismus. Vraag en antwoord 19 veronderstelt die wel, maar daar gaat het over de openbaring in het Oude en Nieuwe Testament.

5 Disputatie 1, stelling 5.

6 Dat is: fundament voor de kennis.

7 Vgl. Hauschild, W-D., *Lehrbuch der Kirchen- und Dogmengeschichte. Band 1, Alte Kirche und Mittelalter*, Gütersloh, Chr. Kaiser, 1995, p. 78-80. Ook iemand als Eusebius geeft in zijn *Kerkgeschiedenis* veel aandacht aan het proces van canonvorming. De geschriften van de apostolische vaders, zoals de brieven van Clemens en de *Didachè*, citeren uit en aanvaarden de Schriften als gezaghebbende openbaring.

8 Opitz, P., *Heinrich Bullinger als Theologe. Eine Studie zu den 'Dekaden'*, Theologischer Verlag Zürich (TVZ), 2004, p. 43-47. Ook Zwingli zag zich door de Schrift gedwongen alleen de Schrift te aanvaarden; Zwingli, H., *Von Klarheit und Gewißheit des Wortes Gottes*, p. 379 (<https://www.irg.uzh.ch/static/zwingli-werke/index.php?n=Werk.14#a379>).

9 Vgl. Graaf, S.G. de, *Vuur op de aarde VI*, Goes, Oosterbaan & Le Cointre, p. 111.

10 Bijvoorbeeld als gesteld wordt dat niet de mens, maar de sabbat de kroon op de schepping is. Het enige argument is: 'een lezing' laat dat zien (332).

11 Vgl. echter wel p. 237-239, over hoe de apostelen Jezus zagen als de vervulling van het OT.

Vraag 5: *Is of wordt de Schrift Gods Woord?*

Prof. Burger neemt het de reformatoren kwalijk dat de Bijbel vaak niet voldoende in verbinding wordt gebracht met de Heer Jezus. De Bijbel wordt volgens hem te veel een object, zou je kunnen zeggen (bijv.: we zoeken in een boek wat alleen Jezus kan geven, 67). Maar ik krijg juist het gevoel dat bij hem de Bijbel een dood object wordt. Ik hoop dat hij dit punt op kan helderen.

Ik heb namelijk het idee dat in zijn betoog de Bijbel niet Gods Woord *is*, maar dat God de Bijbel zijn Woord *maakt*. Dat de Bijbel niet goddelijk gezag *heeft*, altijd, maar gezag *krijgt* door de relatie met Christus. Dat de tekst wel een zekere *historische* betekenis *heeft*, maar z'n *actuele* betekenis *krijgt* in hoe die dienstbaar is aan mijn groei in Jezus Christus.¹²

Het duidelijkste komt dit uit in wat prof. Burger het 'sacramenteel lezen' van de Schrift noemt. Op dezelfde manier als in het avondmaal zou Christus vertegenwoordigd worden

die in de sacramentele setting het lichaam en bloed van Christus genoemd worden, zonder daarin te veranderen. Moet ik nu de Bijbel ook zien als slechts een verzameling menselijke geschriften die onder bepaalde omstandigheden gebruikt kunnen worden als goddelijk spreken?

Ik zei aan het begin: uit het boek blijkt duidelijk Hans Burgers liefde voor Gods Woord. Toch wekt het betoog meer dan eens de indruk dat de Bijbel niet Gods levende stem *is*, maar soms door God *gebruikt wordt* om te spreken.¹³

Afsluiting

Daarmee kom ik aan het eind van mijn vragen. Kort gezegd geloof ik niet dat het boek van prof. Burger ons helpt ons geloof ook in onze tijd te richten naar de Schrift, daarop te gronden en daarmee te bevestigen.¹⁴ Maar als gereformeerden zullen wij, die Christus hebben leren kennen, toch allereerst willen leren wat Hij ons te zeggen heeft over de Bijbel? Daar-

Tot slot roep ik prof. Burger op om duidelijk te maken of de Bijbel Gods levende Woord *is*, of dat het Gods Woord kan worden. ■

Het betoog wekt meer dan eens de indruk dat de Bijbel niet Gods levende stem is, maar soms door God gebruikt wordt om te spreken

door en aanwezig zijn in de Schrift. Maar het blijft onduidelijk hoe Christus volgens Burger aanwezig is in het avondmaal, en daarmee ook hoe Hij aanwezig is in de Schrift. Bij het avondmaal gaat het om gewone zaken

voor moeten we eerst goed luisteren naar het zelfgetuigenis van de Schrift.

Daarnaast denk ik dat het boek in de argumentatie en in de weergave van de geschiedenis verbetering nodig heeft.

¹² Vgl. p. 265-266.

¹³ Er lijkt hier overeenkomst te zijn met het denken van Karl Barth, dat kan ik helaas onvoldoende beoordelen.

¹⁴ Nederlandse Geloofsbelijdenis, artikel 5.

DE BRANDENDE PREEK

Dominees hebben elke week een moeilijke weg te gaan.

Dat is wel een beetje een zwaar begin van een column, maar zo is het nu eenmaal. Ik zeg het ook niet omdat ik medelijden wil, of omdat onze weg als dominees zwaarder is. Maar zo liggen de feiten.

't Is elke week een zware weg om door het gangpad voor het oog van heel de gemeente naar voren te lopen, de hand van de ouderling te drukken en vervolgens het trappetje van de preekstoel te beklimmen.

In sommige kerken is geen preekstoel meer; dan zet je twee stappen het podium op. Niet eens een fatsoenlijk trappetje om nog even tot jezelf te komen. In andere kerken kom je de kerkzaal binnen door een deurtje net naast de preekstoel en sta je meteen tegenover die hele groep mensen. Da's een korte maar krachtige weg.

Maar goed ... dominees gaan elke week die weg. Een zware weg, vind ik, want straks *moet* of *mag* ik.

Soms *moet* ik. Oh, dat kan soms zijn omdat ik moe ben en soms omdat ik niet tevreden ben over de preek. Dan kan ik wel tegen een dienst opzien. Maar meestal is het anders als ik *moet*. Want dan is er weer iets in de tekst geweest, of in de breedte van het evangelie wat ik moet vertellen, maar wat geen gemakkelijke boodschap is: bepaalde theologische punten die discussie oproepen, of een zonde waar de gemeente op gewezen moet worden.

Dan kan het gebeuren dat ik naar voren loop en denk: voor ik mij omdraai, moet ik een lach op mijn gezicht hebben. En dan loop ik de preekstoel wel met twee treden tegelijk op – maar dan zit er geen *spring in my step*, als ik het even in het Engels mag zeggen. De preek brandt me in het hart. Brandt daarmee ook tégen mijn eigen hart.

En als ik *mag*? Dat is ook een zware gang, want dan zou ik liever rennen! De preek brandt me ook dan in het hart. Jaja, *dat* wil ik verkondigen. Geweldig dat ik dit heb mogen ontdekken in de Schrift – en geweldig dat ik het straks ook aan de gemeente mag vertellen. De hele week leidt toe naar dat moment: de lessen van de catechese in het achterhoofd, de gesprekken bij de mensen thuis, die ik in gebed en prediking een plaats probeer te geven. Bovenal de tekst – de tekst die me ontgaat, juist als ik veel heb mogen ontdekken.

Als de preek me zo in het hart brandt, dan is de handdruk een slot dat opspringt en dan vlieg ik de preekstoel op. De mensen op Urk kunnen erover meepraten.

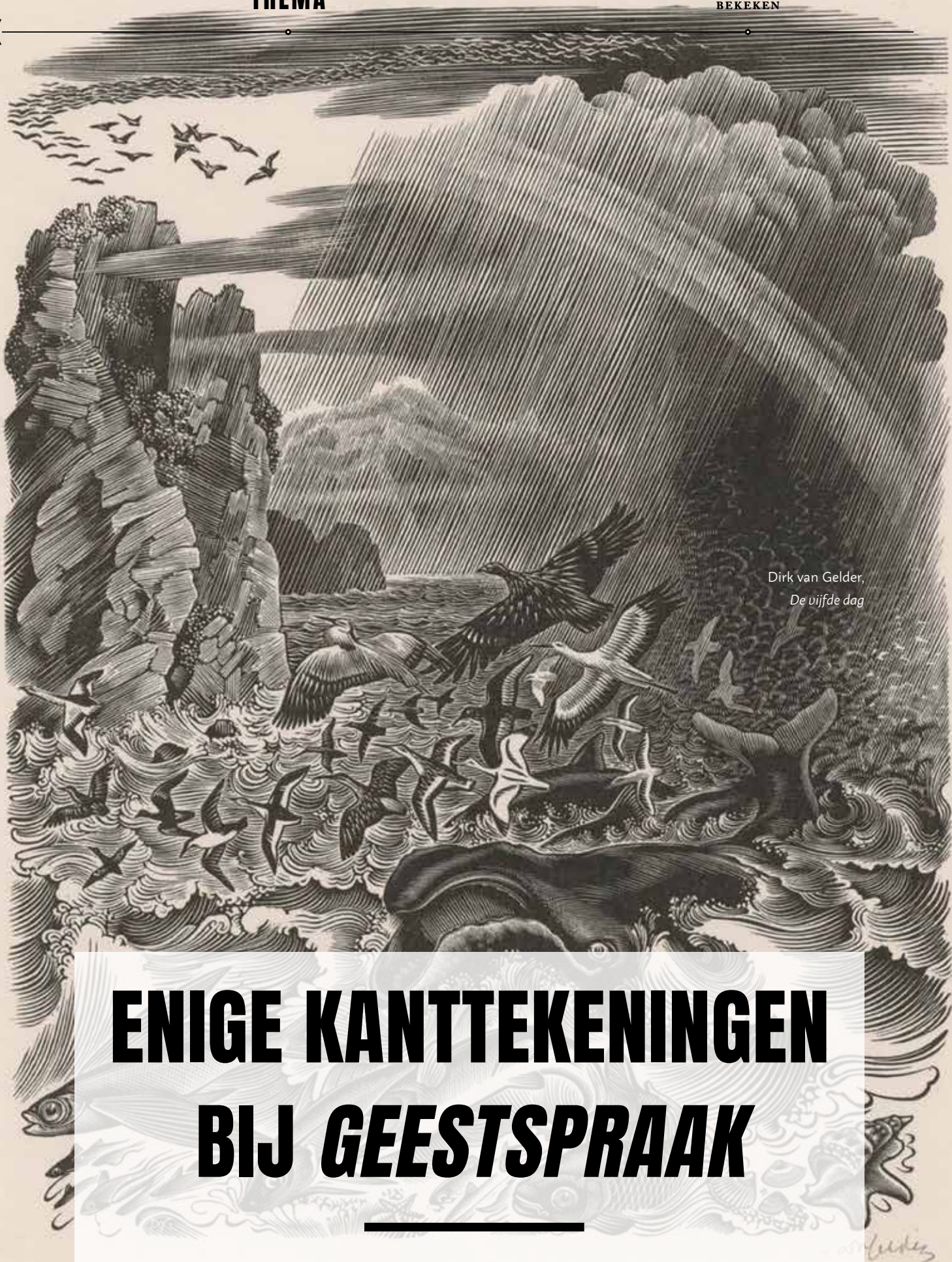
Dan is er wel een *spring in my step*. Mijn collega, ds. Bakker, is soms bang dat ik zo hard de trap op spring, dat ik er aan de andere kant van de preekstoel weer afvlieg.

Ik hoop het, want dan heb ik vleugels gekregen.

Als van een adelaar. ■

**Als de preek me zo
in het hart brandt,
dan is de handdruk een
slot dat opspringt en
vlieg ik de preekstoel op**

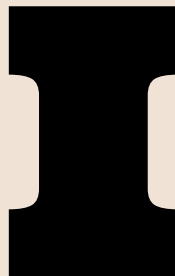
Dirk van Gelder,
De vijfde dag

ENIGE KANTTEKENINGEN BIJ *GEESTSPRAAK*

2. Een gevaarlijke inhaalmanoeuvre

In een aantal artikelen bespreken we *Geestspraak – Hoe we de Bijbel kunnen verstaan* van dr. Henk van den Belt. Om de vraag naar het verstaan van de Bijbel te kunnen beantwoorden kiest hij in zijn boek voor een pneumatologische benadering, dat wil zeggen: een doordenking van het werk van de Heilige Geest met betrekking tot de Bijbel. De Geest, zo laat hij zien, was werkzaam bij het ontstaan en de acceptatie van de Bijbel, maar is dat ook bij de uitleg, het verstaan en de toepassing ervan.

1 'Enige kanttekeningen bij *Geestspraak*. 1. Introductie', in: *Nader Bekeken*, jrg. 32 nr. 2, febr. 2025, p. 58-63.

2 Vgl. hierbij zijn 'Van open fundamentalisme naar jonge aarde creationisme', in: *Theologia Reformata*, jrg. 53, nr. 4, december 2010: "Hoeveel exegetische vragen en problemen de aanvaarding van evolutie ook oproept – en die zijn niet gering – strikt theologisch is het niet nodig om een evolutionaire ontwikkeling van het leven bij voorbaat uit te sluiten" (349).

3 Daartegenover stelt de Canadese oudtestamenticus Cornelis Van Dam in zijn exegetische studie *In the beginning – Listening to Genesis 1 and 2*, Grand Rapids, 2021, 188: "The billions of years and deep time of the Big Bang do not agree with the Genesis creation account, which speaks of six days of creation each defined by 'and there was evening and there was morning'". Deze grondige studie is een en al opkomen voor het zelfgetuigenis van de heilige Schrift tegenover het zich aan de theologie laten opdringen van de gangbare wetenschappelijke theorieën over de oergeschiedenis.

In ons eerste artikel¹ hebben we, met al onze waardering voor de grondige studie van Van den Belt over hermeneutiek, aangegeven dat wij evenzogoed drie kritische kanttekeningen bij zijn boek wilden maken. De eerste kritiek betreft zijn keuze voor het oudeaardecreationisme (315), waarbij hij zich aansluit bij de gangbare visie op de oergeschiedenis (324). Wanneer hij alle inzichten van de gangbare wetenschap samenvat, dan wijzen zij, zegt hij "unaniem en overtuigend in de richting van een planeet en kosmos die veel ouder zijn dan de tienduizend jaren van het jongeaardecreationisme". Om die reden voelt hij meer voor het oudeaardecreationisme (315). Hij concludeert: "Als de (ongeschreven) bronnen ons niet bedriegen (...) dan is de vorming van de kosmos een proces

van miljarden jaren" (316).² Oftewel, Van den Belt baseert zich op datgene wat ons vanuit de grote wetenschappelijke consensus wordt aangedragen.³

'Alle ware kennis rust in Gods openbaring'

Hoe komt Van den Belt ertoe om dit te doen? Dit heeft te maken met zijn opvatting dat alle waarheid Gods waarheid is en dat alle ware kennis rust in Gods openbaring (295). Gods openbaring komt tot ons in de Schrift en de schepping: Gods mond en Gods hand. Onderzoek van de Schrift leidt tot kennis die licht werpt op het verstaan van de schepping. Maar het is ook andersom: nieuwe ontdekkingen in natuur- en menswetenschappen

werpen eveneens nieuw licht op het verstaan van de Schrift (296).⁴ Van den Belt verbindt (in aansluiting bij H. Bavinck) de vraag van de epistemologie (hoe komen wij aan kennis?) met het getuigenis van de Heilige Geest. Deze epistemologie komt er in essentie op neer dat de schepping de realisatie is van Gods gedachten en dat Hij ons zo geschapen heeft dat wij die gedachten kunnen ontdekken door de schepping te onderzoeken (301). Zo is bijvoorbeeld door waarneming de wet van de zwaartekracht ontdekt (303). Dit is volgens Van den Belt 'waarheid' die ons geopenbaard wordt in de schepping. De waarheid die wij op het spoor komen door onderzoek van de schepping moeten we honoreren en proberen te integreren met de waarheid die in de Schrift wordt geopenbaard. Onze vraag bij deze redenering is: wordt hiermee niet al te gemakkelijk de algemene openbaringswaarheid gelijk gesteld met de bijzondere openbaringswaarheid? En worden zo de nieuwe ontdekkingen in natuur- en menswetenschappen niet al te gemakkelijk verheven tot Gods (algemene) openbaring?

Andere invulling 'algemene openbaring'

Van den Belt redeneert in navolging van H. Bavinck dus sterk vanuit de algemene openbaring, maar 'rekt' hij deze niet te veel op? De klassieke bewijstekst voor de gereformeerde leer van de algemene openbaring is Romeinen 1:18-21. Daar staat "dat wat van God gekend kan worden hun (= de mensen) bekend is. God heeft het hun immers bekend gemaakt". Wat van God gekend kan worden zijn de onzichtbare dingen van God die sinds

de schepping van de wereld uit zijn werken worden gekend en doorzien, namelijk zijn eeuwige kracht en zijn goddelijkheid. De inhoud van de algemene openbaring is volgens Romeinen 1 dus niet de natuur of de geschiedenis van de wereld, maar God zelf en zijn eeuwige kracht en goddelijkheid. Onze indruk echter is dat bij Van den Belt het begrip 'algemene openbaring' een heel andere invulling krijgt, namelijk alles wat de natuurwetenschappen onderzoeken. Hij neigt ertoe

val ontwricht (Rom. 8:20), waardoor de mens juist niet meer in staat is 'al het werk van God' te ontdekken (Pr. 8:17). Verder werkt een wetenschapper altijd met bepaalde vooronderstellingen. Ook als hij geen gelovige is en dus een vijand van God. Onzes inziens rekent Van den Belt hier niet genoeg mee. Nu lijkt hij te zeggen dat *de algemeen aanvaarde theorieën over het ontstaan van de wereld* het werk van Gods Geest zijn. Het werk van de Geest wordt zo te onkritisch verbonden met de algemeen aanvaarde

Al met al wordt in *Geestspraak* te weinig rekening gehouden met de zondige aard van de mens, die de waarheid in ongerechtigheid ten onder houdt

om het werk van de Heilige Geest in de algemene openbaring zodanig met de natuurwetenschappen te verbinden, dat die de betrouwbaarheid van natuurwetenschappelijke kennis *garandeert*. Hij breidt op deze manier dus het begrip 'algemene openbaring' danig uit en trekt zo een directe lijn van de werkelijkheid *buiten* ons náár de kennis daarvan *door* ons, die dan door de Heilige Geest gegarandeerd wordt. Met als mogelijk gevolg dat Gods openbaring en de kennis vanuit de wetenschappen vergaand met elkaar worden vereenzelvigd.

Maar is die doorgaande lijn er wel? Want daar zit toch ook de mens zélf, die onderzoek doet, tussen? En dat is de gevallen mens (Gen. 3), wiens verstand is verduisterd en wiens kennis maar ten dele is (1 Kor. 13:12) Boven-dien is de hele schepping na de zonde-

wetenschap.

Dit roept de vraag op of wetenschappers die zich laten normeren door het zelfgetuigenis van de heilige Schrift zo niet al te gemakkelijk beschouwd worden als opposanten van het werk van de Heilige Geest?

Van den Belt geeft zo onzes inziens een *andere invulling* aan de algemene openbaring dan de Schrift doet. Hij verbindt het werk van de Heilige Geest in het geven van algemene kennis te onkritisch met de kennis van de algemeen aanvaarde wetenschap en vandaaruit gaat hij dan kritische vragen stellen bij het Bijbels getuigenis.⁵ Zo lijkt het alsof de inzichten van de wetenschap Gods hand in de schepping zijn en de Bijbel Gods mond, ofwel, bepaalde⁶ kennis, door de algemeen gangbare wetenschap uit de schepping verkregen, krijgt het-

zelfde gewicht als de kennis uit Gods geschreven Woord. Beter dunkt ons om het onfeilbare getuigenis van de Heilige Geest in de Schrift voorop te stellen en vandaaruit

de algemeen gangbare wetenschap te beoordelen. Al met al wordt in *Geest-spraak* te weinig rekening gehouden met de zondige aard van de mens, die de waarheid in ongerechtigheid ten onder houdt. Onze indruk is dat de algemene openbaring *anders* en *breder* gedefinieerd wordt dan wat Paulus ons in Romeinen 1 leert en zo dreigt bij Van den Belt het gevaar van een overwaardering van de kennis vanuit allerlei wetenschappen – tenslotte is ‘alle waarheid’ ‘Gods waarheid’ – die de Schriftuitleg steeds meer dreigt te gaan bepalen.

Gevolgen voor de lezing van Genesis

Welke gevolgen heeft deze andere invulling van de algemene openbaring? Dat zien we vooral in § 8.6, ‘Schepping en oergeschiedenis’. Van den Belt stelt daar dat bij de eerste hoofdstukken van Genesis de gangbare visie op de oergeschiedenis van de wereld botst

met een letterlijk-historische lezing van de tekst.⁷ Dat geldt, volgens hem, niet alleen de schepping, maar ook de zondvloed (324).

Zelf kiest hij dan de kant van de gangbare visie op de oergeschiedenis van de wereld (heel hoofdstuk 8) en het oudeardecreationisme (330). Dit is een belangrijke hermeneutische wissel, met grote gevolgen voor zijn Schriftuitleg. Want werkt dit niet in de hand dat eerder de Schriftgegevens ter discussie worden gesteld, dan de gegevens uit de gangbare wetenschappen? Met als gevolg dat je jezelf daarmee te veel opsluit *in* en laat binden *door* de resultaten van de wetenschap ten koste van het zelfgetuigenis van de heilige Schrift. Volgens ons neemt Van den Belt hier een afslag te vroeg en lijkt hij hierdoor de gangbare natuurwetenschap te stellen boven het zelfgetuigenis van de Schrift. Is het niet beter om met de klassiek-gereformeerde Schriftbeschouwing te blijven bij het zelfgetuigenis van Gods Woord in de letterlijk-historische zin?⁸

Verdere gevolgen van Van den Belts keuze

Vanuit de inzichten uit de natuurwetenschappen kan Van den Belt niet meer in een zesdaagse schepping geloven; volgens hem verwijzen de dagen alleen naar het *dat* van het scheppend handelen van God in de kosmos, maar niet naar het *hoe*.⁹

Voorts poneert hij dat er, als de genoemde inzichten van de wetenschappen kloppen, ook een cyclus van leven en dood in het planten- en dierenrijk geweest is lang voordat Adam en zijn vrouw door God geschapen zijn. Dit staat op gespannen voet, zo tekent hij

4 Dit blijft altijd een aangelegen punt in de theologie: In hoeverre laten wij andere wetenschappen meespreken in de uitleg van de Schriften. De klassiek-gereformeerde theologie wil bij de Schriften blijven en zal deze invloed ‘van buiten’ tot een minimum beperken. Immers: God heeft gesproken! Wij zijn daarom blij dat hier opnieuw aandacht voor gevraagd is door J. Hoek en M.J. Paul in hun *Een stem uit de hemel – Gods spreken in de Bijbel en in onze tijd*, Apeldoorn 2021.

5 Hier wreekt zich dat Van den Belt tamelijk onkritisch Bavinck volgt, die – vooral in zijn latere ontwikkeling – ten opzichte van de reformatoren nogal sterk de nadruk legt op de algemene openbaring. Zie hiervoor dr. A. Prosman, *Gedooft licht – Christenen tussen schepping en secularisatie*, Soesterberg, 2019, 186-191.

6 Hiermee willen we aangeven dat er voor Van den Belt wel onderscheid is tussen wat hij wel en wat hij niet aanvaardt uit de algemeen gangbare wetenschap.

7 Vgl. hierbij zijn ‘Welke rol hebben niet-theologische wetenschappen bij het interpreteren van de Bijbel?’ in: *En God zag dat het goed was* (red. William den Boer, René Franssen en Rik Peels), Kampen, 2019, waar hij op p. 83 stelt dat teksten anders uitgelegd mogen worden dan de grammaticale en historische lezing suggereert, “(...) daar waar (...) historische claims die terecht gebaseerd zijn op de natuurwetenschappelijke data, nopen tot een alternatieve uitleg (...) en dat geldt nu de hoge ouderdom van de kosmos en het bestaan van de cyclus van leven en dood voorafgaand aan de schepping van de mens”.

8 Zoals Cornelis Van Dam doet in zijn *a.w.* (zie noot 3) en zoals C. Graafland zijn studenten ook altijd meegaf: “Neem de Bijbel altijd zo lang mogelijk als letterlijk-historisch betrouwbaar, totdat de Bijbel zelf *anders* aangeeft!”

9 Vgl. *En God zag dat het goed was*, 87. Vgl. de positie van J. Lever in diens *Creatie en Evolutie*, Wageningen, 1958, 2e druk, 45, waar hij stelt: “Uit het stellen van deze mogelijkheden alleen reeds blijkt dat het christendom niet doctrinair pretendeert te weten *hoe* het eerste leven is ontstaan, maar slechts *dat* het in Gods creatie zijn oorsprong vindt”. (Cursief in de tekst.)

hier eerlijk bij aan, met een harmonieuze staat der rechtheid waarin de hele wereld een paradijs was zonder dood en lijden. Hij begrijpt dat veel christenen hier moeite mee hebben, omdat niet alleen de exegese van Genesis in het geding is, maar ook de visie op Gods goede schepping (316). Zelf geeft hij ook aan dat een cyclus van leven en dood vóór de schepping en zondeval van Adam en Eva niet te rijmen valt met wat Paulus schrijft, namelijk dat door één mens de zonde in de wereld is gekomen en door de zonde de dood (Rom. 5:12). Men zou dat kunnen beperken tot de dood van de mens zelf, maar even later schrijft Paulus dat de *hele* schepping ten prooi is gevallen aan de zinloosheid (Rom. 8:20) aldus Van den Belt (316). Verderop in zijn boek (331) stelt hij dan weer dat het wel fundamenteel is dat God de mens als man en vrouw naar zijn beeld en gelijkenis geschapen heeft in een 'staat van rechtheid' en dat de dood van de mens een gevolg is van de zonde.

Wil Van den Belt, om zo aan een heel scala van Bijbelteksten tegemoet te komen, wél een staat der rechtheid voor Adam en Eva in een door God omtuinde hof erkennen, maar niet voor de rest van de wereld? We merken zijn zoeken en tasten hierin. Hij voelt dat de boven genoemde inzichten van de hedendaagse wetenschappen botsen met het zelfgetuigenis van de Schrift.¹⁰

Wanneer het gaat om de zondvloed, dan kan die volgens Van den Belt niet wereldwijd zijn geweest, omdat er onvoldoende water op aarde was voor een wereldwijde vloed (324). Er zijn echter allerlei Bijbelgedeelten te vinden die wel degelijk wijzen op een *wereldwijde* zondvloed. Bovendien hadden bij een lokale zondvloed/tsunami de mensen nog overal heen kunnen vluchten. Er

zou in zo'n geval ook niets overblijven van Gods belofte (Gen. 9: 11), want alle eeuwen door zijn er lokale tsunami's geweest. Van den Belt laat echter de mogelijkheid van een wereldwijde zondvloed wél open, als hij stelt: "tenzij dat er een geologische catastrofe geweest is van ongekende omvang". Dit is, zo evalueert hij terecht, voor het jongeardecreationisme cruciaal (324). Het dunkt ons daarom veel beter om gewoon *te blijven* bij het zelfgetuigenis van de Schrift en wij pleiten ervoor om, in de lijn van Van den Belts openheid naar de mogelijkheid van een wereldwijde zondvloed, de visie van de *diluviale theorie* – die uitgaat van een wereldwijd diluvium (zondvloed) weer een plek te geven in ons gereformeerd theologiseren. Bavinck en Kuyper en sommige andere gereformeerde theologen neigden ook tot deze theorie.¹¹

Bij twijfel niet inhalen ...

Van den Belt zegt zelf dat je bij twijfel beter niet kunt inhalen. (333). Volgens ons geldt dit ook voor ons denken over de oergeschiedenis. Door de algemene openbaring en in het verlengde daarvan de gangbare natuurwetenschap een plek te geven in de uitleg van Genesis 1 en 2 vindt er bij Van den Belt *een gevaarlijke 'inhaalmanoeuvre'* plaats, die onherroepelijk moet leiden tot een herschrijven van de oergeschiedenis, want bij hem gaan de zogenaamde harde bewijzen van de gangbare wetenschap *heersen* over de gegevens uit Gods eigen Woord. Hiermee is voor hem in geval van de oergeschiedenis het *kenprincipe* (*principium cognoscendi*) niet meer de Schrift, maar de gangbare wetenschap waarmee de Schrift in overeenstemming moet worden gebracht.¹² Is het daarom niet beter om

op tijd af te remmen, gezien de kwalijke gevolgen van de aanvaarding van deze zogenaamde harde bewijzen van de gangbare wetenschap¹³ voor de hele gereformeerde theologiebeoefening, waardoor allerlei 'loci' van de dogmatiek herschreven moeten worden?¹⁴

In ons volgende artikel willen we ons gaan verdiepen in het 'waarheidsbegrip' zoals dat in de ethische theologie is verwoord en in Van den Belts aansluiten bij dit 'ethisch waarheidsbegrip'. Hierbij zullen we ook aandacht geven aan hoe hij tegen de Bijbelse geschiedschrijving en de historisch-kritische Bijbelwetenschap aankijkt. ■

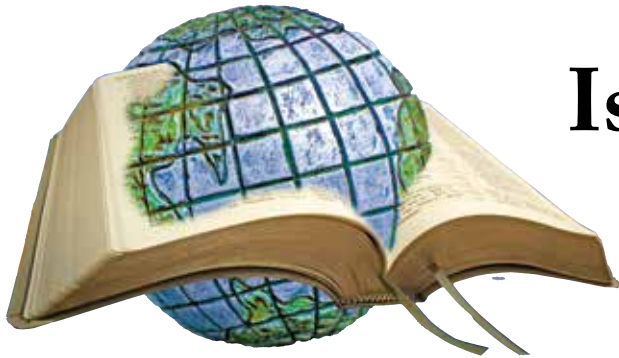
10 Op dezelfde pagina (331) stelt hij: "De gebrokenheid waar de schepping onder lijdt, is niet op aarde maar in de hemel begonnen met de val van de engelen". Terwijl de Schrift toch duidelijk op talloze plaatsen leert dat die gebrokenheid is begonnen met de zondeval van Adam en Eva in het paradijs.

11 Aldus J. van Genderen en W.H. Velema in hun *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek*, Kampen, 1992, 254.

12 Op p. 279 stelt Van den Belt iets waar hij in heel zijn boek *Geestspraak* achter staat: "De gereformeerde schriftleer is een vorm van funderingsdenken, omdat de Schrift het kenprincipe (*principium cognoscendi*) van de theologie is en omdat de Bijbel een absoluut gezag heeft over leer en leven." Maar dit geldt kennelijk niet voor de oergeschiedenis.

13 Bovendien is het zeer de vraag of de resultaten van wetenschap wel zo 'hard' zijn als Van den Belt beweert. De wetenschapsfilosofie leert ons dat wij daar niet al te snel van uit moeten gaan. Goede boeken hierover zijn: W. de Vries, M.J. de Vries en P. de Vries, *Woord & wetenschap – Goddelijke openbaring en menselijk inzicht*, Apeldoorn, 2020 en Mart-Jan Paul, Wim de Vries, Benno Zuiddam en Jan van Meerten (red.), *Inzicht – Wetenschap voor Gods aangezicht*, Apeldoorn, 2023.

14 Vragenderwijs wordt dit aan de orde gesteld in: dr. G. van den Brink en dr. C. van den Kooij, *Christelijke dogmatiek. Een inleiding*, Zoetermeer, 2012, 212.

Islam: botsing binnen de moslimbeschaving

“Bestaat er een grotere leugenaar dan iemand die ontkent dat Jezus de Christus is? (...) Ieder die de Zoon niet erkent, heeft ook de Vader niet.”

(1 Joh. 2:22, 23)

“Wie doet wat goed is heeft van gezagsdragers niets te vrezen (...) want ze [de overheid] staat in dienst van God en is er voor uw welzijn.”

(Rom. 13:3, 4)

Staat ons een ‘botsing tussen verschillende beschavingen’ te wachten? Of is die confrontatie misschien al realiteit? De terminologie is bekend. In 1996 schreef de Amerikaanse politicoloog Samuel Huntington een geruchtmakend boek over *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Onderwerp was de toekomst van de wereldpolitiek. Huntington stelde dat de oorsprong van toekomstige grote conflicten niet zozeer ligt in een botsing van ideologieën of economische tegenstellingen als wel in die van beschavingen. “De grote scheidlijnen tussen mensen en de overheersende bron van conflicten zullen cultureel van aard zijn.” Conflicten zouden onvermijdelijk zijn, ook omdat beschavingen vooral op religies zijn gebaseerd.

Dan slaat ons toch de schrik om het hart? Verreweg de grootste godsdiensten zijn christendom en islam. De wereld telt circa acht miljard mensen. Van hen behoren er volgens het Pew Research Centre 2,4 miljard tot het christelijk geloof en 1,9 miljard tot de islam. Moeten religieuze tegenstellingen tussen beide religies tot politieke botsingen leiden, zoals dat tijdens de godsdienstoorlogen in de 16e en 17e eeuw gebeurde?

Sinds de aanslagen in Amerika op 11 september 2001 zijn veel christenen daarvan overtuigd. De terreur tegen de Twin Towers en het Pentagon betekenden immers een fron-

tale islamitische aanval op de economische en militaire machtssymbolen van het als christelijk beschouwde Westen? Op hun beurt beschouwden veel moslims de daarop volgende Amerikaanse oorlogen tegen Afghanistan en Irak als kruistochten tegen de islam. Nog wat cijfers. Van de in totaal 196 staten in de wereld hebben er vijftig een moslimmeerderheid. Die staten liggen in West- en Centraal-Azië, Noord- en West-Afrika, de Sahel en het Midden-Oosten. Afghanistan, Mauritanië, de Maldiven, Jordanië, Iran, Algerije en Azerbeidzjan benaderen de 100 procent. De hoogste percentages christenen vinden we in Latijns-Amerika (Brazilië 90%, Mexico 91%), Rusland en de Filipijnen. Ter vergelijking: in Nederland is zo'n 5 procent moslim en 30 procent christen.

Vooronderstellingen

De stelling dat een politieke botsing tussen deze beide beschavingen vrijwel onvermijdelijk is, gaat uit van een paar vooronderstellingen.

De eerste vooronderstelling is dat de theologische kloof tussen beide religies onoverbrugbaar is. Die aanname is juist, wat ook door oprechte moslims wordt onderschreven. De islam ontkent dat Jezus de zoon van God is, aan het kruis stierf en uit de dood opstond om verzoening tussen God en mens mogelijk te maken. Daarmee wordt het hart uit het evangelie weggesneden. De Bijbel noemt dit de antichristelijke geest van de grote verleider van de mensheid (1 Joh. 4).

De tweede aanname is dat de botsing tussen religieuze identiteiten per definitie leidt tot zo'n politieke rivaliteit dat gewelddadige conflicten onontkoombaar zijn. Onderzoek wijst uit dat naar mate moslims ergens – zoals in Gaza – slachtoffer van geweld worden, geloofsgenoten elders zich vaak meer met hen verbonden voelen dan met het land waar zij wonen. De moslimidentiteit globaliseert als het ware. Nederlandse moslims heffen het *'From the river to the sea, Palestine will be free'* aan. Is zo'n solidariteit er ook onder christenen? Ik heb niet de indruk. Waar zijn onze protesten tegen christenvervolging in Noord-Korea, China, Somalië en Saoedi-Arabië? De derde aanname is dat christenen en moslims eenvormige geloofsgemeenschappen zijn. Stereotypen wekken die indruk. Er zijn moslims in het Midden-Oosten die het 'christelijke West-Europa' vereenzelvigen met de Deense spotprenten over Mohammed (2005) en de karikaturen van de profeet in het Franse blad *Charlie Hebdo* (2015). Op hun beurt identificeren veel christenen de islam met intolerantie en terreur. Zo'n vooringenomenheid is niet alleen onjuist, maar met het oog op mogelijk doorslaan in agressie ook riskant.

Om ons nu tot de islam te beperken: er valt over die religie meer te zeggen dan dat zij het hart uit het evangelie wegsnijdt. We kunnen Maarten Luther moeilijk van geestelijke naïviteit ten opzichte van de islam verdenken. Toch meende hij dat moslims, hoewel ze een verwrongen beeld van God (Allah) hebben, toch tot dezelfde God bidden als christenen.

In zijn boek *Allah. Het antwoord van een christen* zoekt Miroslav Volf naar punten van overeenstemming. Zo schrijft hij dat christenen net als moslims geloven dat er slechts één God is en dat de belijdenis van de drie-eenheid dat

niet weerspreekt. Voorts heeft ook de Koran het over God die liefdevol en rechtvaardig is en worden ethische normen gegeven die parallel lopen aan die van het christendom. Christenen en moslims kunnen in confrontatie met secularisme in bepaald opzicht elkaars bondgenoten zijn.

Kerk en staat

Kunnen belijders van beide religies in vrede samenwonen? Niet in kerk en moskee. Maar in de staat? Christenen zijn door historische schade en schande wijs geworden en hangen nu de idee aan van scheiding van kerk en staat, inclusief godsdienstvrijheid. Intussen moet de Bijbel wat dit betreft niet overvraagd worden, alsof er teksten zijn die deze scheiding zonneklaar onderstrepen. Wel vinden we in de Schrift aanwijzingen in die richting. Overheden blijken er in de eerste plaats te zijn voor de publieke gerechtigheid. Paulus schrijft daarover in zijn brief aan de Romeinen. En Jezus waarschuwt om het (theologische) onkruid dat samen met goed kruid opschiet, niet uit de (staatkundige) akker te trekken. Dwang in geloofszaken is uitgesloten. Overheden moeten daarop toezien. Maar ligt hier ten aanzien van de islam nu juist niet het probleem? De Koran kent namelijk geen scheiding van moskee en staat. De hele samenleving moet beheerst worden door de sharia. Daarin gaat het om de wet van God, om een religieuze plichtenleer die ook in wereldse zaken afdwingbaar moet zijn. Waar de islam meerderheidsgodsdienst is, functioneert meestal geen tweedeling tussen het religieuze en het ethisch-juridische.

Dat alles mag waar zijn, gelukkig is er geen sprake van islamitische uniformiteit. Eind jaren negentig interviewde ik prof. Abdul A. Mohammed Bayomy, oud-decaan van de theologische faculteit van de Al Azhar Univer-

siteit in Caïro. Hij hield mij voor dat de islam wel degelijk leert dat het iedereen vrij staat al dan niet in de Koran te geloven. "Er is geen sprake van dat elke imam over vrijheid van religie zo zijn eigen opvatting mag hebben." Jaren later was ik in New York naar aanleiding van de 11^e september. Ik bezocht auteur Faisal Abdul Rauf, die naar betere relaties met het Westen streeft. Hij gaf me zijn boek *What's Right with Islam* met dezelfde boodschap. En inderdaad, het in grote meerderheid islamitische Indonesië is het theocratische Iran niet, en voornamelijk door moslims bewoonde landen als Turkije, Jordanië en Marokko hebben een veel gematigder vorm van de islam dan Saoedi-Arabië. Bovendien, wie verdenkt erudiete persoonlijkheden als moslimbestuurders Aboutaleb en Mar-couch en de overgrote meerderheid van hun Nederlandse geloofsgenoten ervan het al dan niet gewelddadig op christenen te hebben voorzien? Deze nuanceringen leiden tot de stelling dat er niet zozeer sprake is van een botsing tussen beschavingen, als wel van een botsing binnen de islamitische beschaving. Van christenen wordt gevraagd dat zij zich uitspreken tegen religieuze onverdraagzaamheid in eigen kring. Dat mag ook van moslims worden geëist. Religieuze exclusiviteit hoeft niet haaks te staan op politieke inclusiviteit. In kerk en moskee geen compromissen. Maar staten onderling en burgers onderling moeten voor elkaar inschikken. Het alternatief is dat Huntington alsnog gelijk krijgt. ■

**“Maar tot op
de dag van
vandaag heeft
de HEER u
geen inzicht
gegeven, u de
oren en ogen
niet geopend.”**

(DEUTERONOMIUM 29:3)

---

*Zij hadden ogen om te zien,
en tegelijk hadden zij geen ogen om te zien*

Als God geen inzicht geeft

Als je oren en ogen dicht zitten en niemand ze openmaakt, kun je niet horen of zien wat God doet. Als Hij geen inzicht geeft, begrijp je niet wie Hij is en wat Hij wil. Dan kun je het toch niet helpen dat het niet gaat?

Wel ogen maar niet zien

Er staat een nieuwe generatie Israëlieten voor Mozes. Hun ouders hebben zich steeds tegen de HEER verzet. Daarom mochten zij het beloofde land niet in, maar moesten ze sterven in de woestijn. Zal de nieuwe generatie het beter doen? Zodat zij wel Kanaän in bezit mogen nemen? Binnenkort zal Mozes sterven. Nog één keer spreekt hij zijn volksgenoten toe. In opdracht van de HEER sluit hij opnieuw een verbond met hen. Daardoor moet de unieke relatie tussen God en Israël nogmaals bevestigd worden. En moet de volgende generatie Israëlieten zich ertoe verplichten Hem trouw te blijven en te gehoorzamen. Op dat bijzondere moment zegt Mozes: de HEER heeft jullie tot op dit moment

geen hart gegeven waarmee jullie Hem echt kunnen kennen, geen ogen om te zien en geen oren om te horen. Dat klinkt een beetje vreemd, zeker wat de ogen en het zien betreft. Vlak hiervoor zegt Mozes namelijk tegen zijn volksgenoten, dat zij met eigen ogen gezien hebben wat de HEER allemaal in Egypte gedaan heeft. Zij zijn volgens hem ooggetuigen geweest van zijn grootse daden, tekenen en wonderen (Deut. 29:1-2).

Zij hadden ogen en konden zien, en tegelijk hadden zij geen ogen om te zien. Wat zij met hun blote ogen waarnamen drong niet werkelijk tot hen door. Net zo ging het met wat zij met hun oren hoorden. Het bereikte hun hart niet. Het kwam niet aan op de plek waar zij hun beslissingen nemen. Het veranderde hun wil niet. Zij doorzagen niet echt de diepe zin van wat zij meemaakten. Was dat wel gebeurd, dan hadden ze erkend dat de HEER ongedachte wonderen voor hen verrichtte. Dan hadden ze zich laten overtuigen van zijn liefde, goedheid en trouw. Dan hadden ze ervoor gekozen Hem trouw te blijven en te gehoorzamen. Dan hadden zij zich bijvoorbeeld niet ingelaten met de afgod Baäl-Peor, zoals kort hiervoor gebeurd is, met alle rampzalige gevolgen van dien.

Nu nog niet

Tot op dat moment is die gelovige erkenning van God er niet. En dat is, zo zegt Mozes, omdat God tot dan toe hun ogen en oren niet heeft geopend en hun dus ook niet het nodige inzicht gegeven heeft.

Gaat dat nu veranderen? Zo vat men Mozes' uitspraak wel op. 'Niet tot op de dag van vandaag' betekent dan: 'maar wel van nu af aan'. Je ziet dat bijvoorbeeld in de oude versie van de Nieuwe Bijbelvertaling (die van 2004). Die vertaalt Deuteronomium 29:3 als volgt: "maar pas vandaag heeft de HEER u werkelijk inzicht gegeven, u de ogen en oren geopend". Vroeger niet, nu wel. Een dergelijke betekenis kan de uitdrukking 'tot op de dag van vandaag' inderdaad hebben. Dat is onder andere het geval in Exodus 10:6. Daar gaat het over een sprinkhanenplaag die erger zal zijn dan wat de Egyptenaren 'tot op deze dag' (Herziene Statenvertaling) ooit hebben meegemaakt. Zo'n vreselijke ramp zal nu wél over hen losbarsten. Maar in de meeste gevallen heeft de uitdrukking niet die betekenis. Dan gaat het alleen over iets wat tot op dat moment niet vertoond is, zonder dat gesuggereerd wordt dat dit meteen of binnenkort gaat veranderen. Op die

manier wordt de uitdrukking gebruikt in alle andere teksten in Deuteronomium waarin zij voorkomt (Deut. 2:22; 3:14; 10:8; 11:4; 34:6).

In het vervolg van Deuteronomium 29 zegt Mozes nergens met zoveel woorden, dat de HEER nu die open ogen en oren en het nodige inzicht wel geeft. Hij gaat dat wel doen, maar dat kan nog lang duren. In de toekomst zal Hij het hart van de Israëlieten besnijden, zodat zij Hem met hart en ziel zullen liefhebben (Deut. 30:6). Dat zal echter pas zijn nadat Hij hen vanwege hun ongehoorzaamheid uit het beloofde land verdreven heeft. Voordat het zover is, zullen de Israëlieten hun God ontrouw worden en zich afgeven met vreemde goden (Deut. 31:16,20,27,29).

Geen verwijt

Tot nu toe heeft de HEER jullie geen inzicht en geen open ogen en oren gegeven, zegt Mozes. Daarin zou je een klacht kunnen beluisteren. Is Mozes gefrustreerd door alles wat hij de afgelopen jaren van de kant van de Israëlieten heeft meegemaakt? Maakt hij God het verwijt dat Hij het anders had moeten doen? Dat Hij meer had moeten geven? Stellig verlangt Mozes ernaar dat de HEER zijn volk wel het nodige inzicht geeft en hun ogen en oren opent. Zoals hij er ook naar verlangde dat de HEER zijn Geest op heel het volk zou leggen en ze allemaal zouden profeteren (Num. 11:29). Tegelijk ligt het niet voor de hand dat hij God hier een verwijt maakt. Op dit moment is hij bezig in opdracht van de HEER een verbond met de Israëlieten te sluiten. Hij spreekt namens Hem. Twee verzen verderop geeft hij Gods eigen woorden aan hen door: 'met als doel dat jullie zouden erkennen dat Ik, de HEER, jullie God ben' (Deut. 29:5,

eigen vertaling). Wanneer Mozes moeite had met Gods manier van doen, deinsde hij er niet voor terug Hem daarop aan te spreken (zie bijv. Ex. 32-33). Maar achter Gods rug om over Hem (in de derde persoon) zeggen dat Hij het niet goed deed, was niet Mozes' stijl.

Een verwijt hoef je niet in Mozes' woorden te lezen. Wel een verlangen en een nuchtere constatering: tot nu toe heeft de HEER dit alles niet gegeven. Wil het echt goed komen met Israël, dan is er meer nodig, nog meer dan het vele dat Hij al gegeven heeft. Dat meerdere moet van God komen. Hij moet het geven, nu of later. Zo niet, dan blijft Israël een volk zonder het inzicht dat leidt tot trouwe erkenning van God en gehoorzaamheid.

Niet aan de kant gaan zitten

Ondertussen gaat Mozes door met zijn werk. Hij gaat niet stil zitten wachten tot het moment waarop God het nodige wel wil geven. Hij herinnert zijn volksgenoten nog een keer aan de grote daden die de HEER voor hun ogen verricht heeft in Egypte (29:1-2). Hij wijst hun vervolgens op wat zij daarna hebben meegemaakt: veertig jaar lang goddelijke verzorging in de woestijn. Met als doel dat zij daardoor zouden inzien en erkennen dat de HEER hun God is; een God die doet wat Hij zegt en die hen persoonlijk begeleidt en ondersteunt (29:4-5). Mozes haalt ook op wat kortgeleden is gebeurd: hoe de HEER Israël de koningen Sichon en Og liet verslaan en hun land in bezit liet nemen (29:6-7). Hij verbindt daar de oproep aan: "Houd u daarom aan de regels van dit verbond, opdat u slaagt in alles wat u doet" (29:8).

Mozes zegt niet: zolang God het nodige inzicht niet geeft, is het een hopeloos

geval; dan heeft het helemaal geen zin dit volk op te roepen zich aan zijn verbond te houden. Nee, hij blijft Gods woorden aan hen doorgeven. Hij blijft hen ertoe aansporen de consequenties te trekken uit wat zij hebben meegemaakt. Zo houdt Mozes zelf zich aan wat hij even later in 29:28 zegt: laat wat God verborgen houdt maar aan Hem over; wij moeten ons leven laten bepalen door wat Hij ons wel duidelijk gezegd heeft; niet meer en niet minder. Als we dat nu maar doen, zorgt Hij wel voor de rest.

Gehoorzaam doorgaan

Inmiddels zijn wij eeuwen verder. God heeft zijn belofte dat Hij het hart van zijn volk zou besnijden waargemaakt. Hij heeft immers zijn Geest uitgestort over alle leerlingen van zijn Zoon Jezus Christus. Hij doet die Geest wonen in het hart van allen die tot zijn volk behoren.

Laten we dat dankbaar erkennen. En als we toch nog blindheid, doofheid of gebrek aan inzicht bij onszelf of anderen constateren, laten we dan Mozes' voorbeeld volgen. Trouw doorgaan met wat God ons heeft opgedragen. Blijven herinneren aan de wonderen die Hij heeft verricht. Blijven oproepen tot gehoorzaamheid. En blijven bidden met de woorden van Jeremia 31:18, waarnaar J. Ridderbos verwijst in zijn uitleg van Deuteronomium 29:3 in de Korte Verklaring: "Bekeer mij, dan zal ik bekeerd zijn" (Herziene Statenvertaling). Dan komt Gods werk echt wel verder. ■

MARTEN MICRON

3. Geen rotte appels eten – Micron over de plicht naar de ware kerk te gaan

Je kent dat wel, dat je een appel aan het schillen bent en ineens een vieze, bruine, weke plek tegen komt. De plek is duidelijk rot. Dát ga je niet eten. Dat moet je ook niet eten, want het is ongezond. De rotte plek moet eerst weggesneden worden, voordat je verder kunt eten. Als de hele appel rot is, zit er niets anders op dan de appel weg te gooien.

Het beeld van een rotte plek in een appel gebruikte Micron in de zestiende eeuw om aan te geven dat men niet mocht deelnemen aan de rituelen van de Roomse kerk. Wat hij daarover schrijft is voor ons nog steeds nuttig. In dit artikel wil ik een aantal aspecten daarvan naar voren brengen.

Voordat ik vertel wat Micron schrijft over de plicht tot afscheiding,¹ vat ik samen waarom je volgens hem naar de kerk moet. Vervolgens ga ik in op wat dwingende redenen zijn om de kerk te verlaten, waarbij ik specifiek aandacht geef aan de besmettende werking van verkeerde gebruiken in de kerk. Ik sluit af met hoe Micron zelf naar andere kerken keek.

Je moet naar de kerk

In het vorige artikel heb ik al verteld dat je volgens Micron naar de kerk *moet*. Het staat je niet vrij om al dan niet naar de kerk te gaan. Als het van middelmatig belang was of je naar de kerk ging,

dan zou het woord kerk – zegt Micron – voor niets in de bijbel hebben gestaan. Je moet je echt bij de ware kerk voegen. Het is niet genoeg om te zeggen: ik blijf wel rooms, maar in mijn hart ben ik gereformeerd. Dan worden lichaam en ziel van elkaar gescheiden. God kijkt niet alleen naar het hart, Hij kijkt ook naar het lichaam. Het innerlijk geloof uit zich in de uiterlijke dienst (zoals leer de regering beïnvloedt, zagen we in het vorige artikel). Al onze lichaamsdelen zijn van God en moeten in zijn dienst gesteld worden.

Sterker nog, Micron verbindt het werk van de Geest en de uiterlijke godsdienst heel sterk aan elkaar: “De uitwendige godsdienst en de inwendige aanblazing door de Heilige Geest werken samen in de mens”.²

Als de uiterlijke vormen er zoveel toe doen, is het duidelijk dat het belangrijk is te gaan naar de kerk waar die vormen overeenkomen met het evangelie. Want als de Geest ze wil gebruiken om het hart tot God te wenden, dan is een kerk

waar de uiterlijke vormen niet overeenstemmen met de leer een onveilige kerk geworden.

Ik bracht dit nog even naar voren omdat het alles te maken heeft met de plicht tot afscheiding. Dat is feitelijk hetzelfde als de plicht je te voegen bij de ware kerk. Omdat je bij de kerk *moet* voegen *moet* je je afscheiden van een ‘vergadering’ die de kenmerken van de kerk onvoldoende toont. We kijken nu naar wat Micron daarover zegt.

Waarom je soms weg moet

Wanneer mag je dan weggaan uit een kerk? Sterker nog, wanneer *moet* je weggaan? Niet elke reden is een goede reden. Volgens Micron moet je weggaan uit een kerk waar:

- de leer over de verlossing openlijk gelasterd en vervalst wordt;
- Gods instellingen publiekelijk omgekeerd worden;
- door heidense denkbeelden of afgoderij de ware godsdienst gecorrumpeerd wordt;

Een rotte appel is ongezond. Zo is een verkondiging of kerkregering met rotte plekken ook ongezond en daarmee gevaarlijk

- het niet wordt toegestaan of niet meer te verwachten is dat er bekering komt en Gods geboden en instellingen weer gehoorzaamd worden;
- christenen gedwongen worden om allerlei misbruiken te onderhouden of voor goed te houden.

We moeten dit rijtje niet zien als 'kenmerken van de valse kerk'. Alsof een kerk aan alle vijf zou moeten 'voldoen' om bestempeld te kunnen worden als een valse kerk. Het is eerder een soort peilstok om de diepte van het water te meten. Hoe ruim vaart het schip nog in de zee van Gods waarheid? Waar je tendensen ziet die in lijn zijn met deze punten, weet je dat water ondiep begint te worden. En waar het water te ondiep wordt, dreigt zonde tegen Gods wet: U zult geen andere goden voor mijn aangezicht hebben. Eigenwillige godsdienst is, zo lijkt Micron te zeggen, afgodendienst.³

De lijst eindigt met dwang. Dat is voor Micron een heel belangrijk punt. Als je gedwongen wordt om voor goed

te houden wat verkeerd is of er zelfs aan moet meewerken, dan mag je niet langer blijven.

Geen besmetting

Maar waarom is het zo erg om in een kerk te blijven waar het water ondiep wordt?

In het vorige artikel hebben we gezien dat het nut van de kerk is dat je daar veilig bent. De jongen op de hei vlucht naar het kasteel. Wij vluchten naar God om bij Hem te schuilen tegen de duivel en de wereld.

Daar zette ik ook dit artikel mee in: je moet naar de kerk omdat dáár Gods evangelie gepreekt wordt en omdat God gebruikmaakt van de uiterlijke verkondiging om het hart te vernieuwen. Maar als er een rotte plek zit in die verkondiging, of in de gebruiken van een kerk, dan wordt het gevaarlijk. Want een rotte appel is ongezond. Zo is een verkondiging of kerkregering met rotte plekken ook ongezond en daarmee gevaarlijk. Bij de Roomse kerk zag Micron dat proces als vergevorderd: de misbruiken daar

waren te veel en te groot om op enigerlei wijze te verdragen.

In zijn tijd waarschuwde Micron daarmee tegen de Roomse kerk. Wat betekent dat voor onze tijd? Het lijkt wel alsof er in de 21e eeuw maar één hoofdzonde is overgebleven: afscheiding. Breeduit wordt gesproken over het failliet van de Afscheiding van 1834. Niets lijkt zo erg als de waarheid boven de eenheid laten gaan.⁴

1 Ik kies bewust voor het woord 'plicht' in plaats van 'recht'. Volgens Micron is het niet maar iets wat soms mag, maar iets wat soms moet.

2 Voor de brontekst, zie: Wendt, H.T., *Marten Micron (1522/23-1559) – Minor Prophet*, Summum, Kampen, 2024, p. 386.

3 Letterlijk schrijft Micron: "Want het is doch des Heeren eeuwige ghebot: 'Ghy en sult gheen andere goden beneffens My hebben'. Nu heeft men so veel vreemde goden als men valsche godsdiensten ende afgoden behoudt." Zie: Wendt, *Marten Micron*, p. 345.

4 Dit ondanks duidelijke Bijbelse gronden tot afscheiding, zoals 2 Kron. 11:13-17 en Rom. 16:17-20.

Micron is het daarmee oneens. Overigens, geen enkele reformator is het daarmee eens.⁵ Micron daagt ons uit om te kijken hoe veilig het is om te blijven. Waar Gods geboden op de kop gezet worden (bijvoorbeeld de verhoudingen binnen het huwelijk), waar de leer van de verlossing vervalst wordt (er is geen zondeloze staat in het paradijs geweest), waar je gedwongen wordt om voor goed te houden wat verkeerd is (jij mag tegen de vrouw in het ambt zijn, maar je moet toestaan dat wij het goed vinden) – daar moet een kerkenraad zich afvragen: kunnen wij wel deel blijven nemen aan zo'n kerkverband of brengen we daarmee onze kudde in gevaar? Dreigt er geen afbraak van de muren die op Gods fundament zijn opgetrokken? En elke gelovige moet zich afvragen: zitten er in deze appel geen rotte plekken? Wat betekende dit eigenlijk voor hoe Micron zelf naar Lutherse Kerken – toch ook protestants! – keek?

Micron en andere kerken

Kerkisme is de zonde dat je alle andere kerken veroordeelt en alleen je eigen kerkverbandje of zelfs gemeente ziet als de ware kerk. De vrijgemaakten hadden hier in het verleden soms last van. Je zou kunnen gaan denken dat Micron ook iets kerkistisch had. Was dat zo? Nou, het is wel waar dat hij oproept om je bij de ware kerk te voegen en dat voor hem die ware kerk in haar meest zuivere vorm in de gereformeerde kerk ligt. Maar hij is niet zo kortzichtig dat hij daarmee alle andere kerken als vals bestempelt. Zo benadert hij alle Lutherse Kerken als ware kerken. Als hij langs de noordkust van Duitsland reist na zijn vertrek uit Engeland, zoekt hij overal naar de mogelijkheid om náást de Lutherse Kerk de gereformeerde godsdienst uit te oefenen. Het onderscheid tussen een ware, maar onzuivere kerk en een valse kerk ligt

voor Micron in het fundament dat ze aanneemt. Het fundament is Jezus Christus, Zoon van God, echt God en echt mens, onze profeet (daarom moet zijn leer aanvaard worden), hogepriester (daarom is er verlossing alleen door zijn bloed) en koning (daarom moet Hij gehoorzaamd worden). Hij is en toont ons de enige weg tot de Vader. Iedere kerk die op dat fundament bouwt is ware kerk, al wordt er soms gebouwd met hout en stro.

Maar waarom voegt Micron zich dan niet bij een Lutherse Kerk, bijvoorbeeld in Denemarken? Waarom schikken hij en zijn reisgenoten zich daar niet naar? Dat heeft te maken met leer en regering, innerlijke en uiterlijke mens. Wat de kerk en een gelovige doen moet wel hetzelfde zijn als wat de kerk en een gelovige belijden. Hij wilde het geloof zoals hij dat innerlijk beleed ook in zijn leven vormgeven. Tegenwoordig zouden we misschien zeggen: hij wilde authentiek zijn. Dan kon hij wel in een lutherse stad wonen en zich ook verbonden voelen aan de kerken daar, maar kon hij niet hun gebruiken overnemen, die immers in strijd waren met zijn eigen belijdenis. En hij zocht ook de mogelijkheid ze aan te sporen en terecht te wijzen. Anders zou hij immers gedwongen worden om voor goed te houden wat verkeerd is.

Afsluitend

In deze drie artikelen heb ik een aantal punten van mijn promotieonderzoek samengevat. Ik heb daarbij de nadruk gelegd op de theologische punten. Het historische gedeelte heb ik grotendeels laten liggen.

In het eerste artikel keken we naar het leven van Marten Micron aan de hand van een aantal van zijn boeken. We zagen dat hij werd geboren in Gent, theologisch werd opgeleid in Zürich, in Londen onder de regering van Edward VI leiding gaf aan de Nederlandse ge-

meente en in Oost-Friesland predikant werd te Norden, waar hij zijn boek over de kerk schreef.

In het tweede artikel keken we naar wát Micron schreef in dat boek: dat de kerk er geweest is van het begin van de schepping, zelfs al in het paradijs. Sinds de zondeval raakt ze vaak in verval en blijven er soms alleen ruïnes over, maar door Gods genade wordt ze weer opgericht. Ze verblijft in de wereld als vreemdeling en weet dat ze op weg is naar een hemels vaderland. De kerk heeft als doel de eer van God en de verlossing van de mens. Het Woord staat bij het bereiken van dat doel centraal. Daar wordt eerst naar geluisterd en het wordt vervolgens na-gesproken. Ten diepste is dat het kenmerk van de kerk: zijn haar belijdenis en kerkorde naar het Woord van God?

In het laatste artikel zagen we hoe belangrijk dit is. Waar de leer openlijk afwijkt van het Woord van God, of waar de kerkorde – de regering van de kerk – zich niet meer voegt naar het Woord, daar is het niet veilig. Daar blijven is schadelijk, net als het eten van een appel met een rotte plek, zonder de rotte plek eerst weg te snijden. Micron vindt het vooral erg wanneer je gedwongen wordt om voor goed te houden wat verkeerd is.

Ik eindig deze reeks met een vraag om over na te denken. Micron roept ons allemaal op om de innerlijke en de uiterlijke mens niet van elkaar los te maken. Wat je uiterlijk doet moet overeenstemmen met wat je innerlijk gelooft. Wat je innerlijk gelooft moet zich uiten in wat je uiterlijk zegt en doet. Op welke manier is er in uw en ons leven tóch strijd tussen ons innerlijk geloof en onze uiterlijke belijdenis? ■

⁵ Vgl. Wendt, *Marten Micron*, p. 231-235.

EEN ROOMS- KATHOLIEKE THEOLOGIE

Paus Benedictus XVI

Onlangs overleed Paus Franciscus. De bekende priester Antoine Bodar had, zo zei hij in een interview in *Trouw* (24 april), “met deze paus niet zoveel verbinding”. Die verbinding had hij wel met Franciscus’ voorganger. Dat was Joseph Ratzinger (1927-2022), die onder de naam Benedictus XVI paus van de Rooms-Katholieke Kerk was van 2005 tot 2013. Als toegewijd leerling doet Bodar een boekje over hem open, met name over hem als theoloog. Tegelijk geeft hij een boeiend inkijkje in de binnenkerkelijke stromingen en verhoudingen. Theologisch heb ik dit boek als leerzaam ervaren. Ook inzichtgevend als het gaat om de verhouding tot de protestantse kerken. Aan het eind van dit artikel kom ik daarop terug.

Ontwikkeling

Als theoloog is Ratzinger verwant aan Augustinus. Daar wijdt Bodar een apart hoofdstuk aan (hfst. 2). Dat laat ik hier verder rusten. Ik noem alleen even dat Ratzingers proefschrift ging over het begrip ‘kerk’ bij Augustinus (1953).

Vervolgens beschrijft Bodar de betrokkenheid van Ratzinger bij het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). Als hoogleraar fundamentele theologie werd hij adviseur van de centrale commissie die het concilie moest voorbereiden en hield hij in 1962 de lezing: *De beide bronnen van de openbaring*. (Zie over die beide bronnen de volgende paragraaf.)

Het doel van het concilie was: de christelijke/katholieke leer bewaren, verklaren, zuiver overleveren en genezen van dwalingen. Het werd echter een soort machtsstrijd tussen de ‘progressieven’ en de ‘traditionalisten’, die later het concilie verschillend interpreterden: als breuk met de traditie of als continuïteit (p. 54 e.v.). Ratzinger benadrukte dat laatste.

Hij is vooral bekend geworden door zijn trilogie *Jezus van Nazareth* (2007-2012), die ook in protestantse kring respect afdwong. Hij toont zich daarin een ware Bijbelgeleerde.¹

Openbaring, Bijbel, Traditie

Tegenwoordig verstaat men in de Rooms-Katholieke Kerk onder ‘Openbaring’: het geheel van de geopenbaarde inhoud. Maar dat is onjuist, zegt Ratzinger, en het is ook anders dan hoe de kerk het in de hoge middeleeuwen begreep. Openbaring is een handeling, namelijk van God. En als het vervolgens gaat om de verhouding van Schrift en Overlevering (‘Traditie’),

dan zijn niet Schrift en Overlevering de bronnen van de Openbaring, maar de Openbaring (= het spreken van God zelf) is de ene bron van Schrift én Overlevering (p. 63 e.v.). De conclusie van Bodar – in navolging van Ratzinger – is dat beide grootheden, Schrift en Overlevering, moeten worden gezien als ondergeschikt aan een derde grootheid: de Openbaring zelf. Daarbij is Openbaring ook altijd méér dan haar gefixeerde getuigenis in de Schrift.

Dat Openbaring de ene bron is, namelijk een handeling (het spreken) van God zelf, lijkt mij juist. Maar het steekt wel nauw hoe je de genoemde ‘grootheden’ definieert. De Bijbel is het op schrift gestelde Woord van God, en dus beperkter dan de Openbaring. Vergelijk Johannes 20:30: niet alles wat Jezus gezegd en gedaan heeft, is opgeschreven en in de Bijbel vastgelegd. Maar intussen is wel de hele Bijbel het op schrift gestelde Woord van God! Het gaat mis als ‘Rome’ meent dat zowel Schrift als Overlevering (Traditie) teruggaan op Openbaring, en dus op één lijn staan, en als het de Kerk is die bepaalt wat wel of niet van God komt, zoals ook Ratzinger en Bodar menen. Dat is geen objectieve maatstaf, die door God zelf ‘geautoriseerd’ is. Principieel gesproken treedt hier vermenging op van goddelijke en menselijke woorden. En dat terwijl er in feite één maatstaf is: het moet in overeenstemming zijn met de Bijbel en wij mogen daar niets aan toevoegen of van afdoen.

Verschillende interpretaties

Bodar legt uit: Overlevering is het levende proces waarin de Heilige Geest ons tot de volle waarheid voert (p. 66). Wat eerder niet duidelijk was, kan later duidelijk worden, terwijl het toch altijd al in het oorspronkelijke Woord overgeleverd is. De Geest spreekt immers niet uit zichzelf, maar neemt alles uit Christus (Joh. 16). Uiteindelijk is het de Kerk die aan de Schrift goddelijk gezag verleent. “Zonder het levende subject van de Kerk is de Schrift slechts een boek dat voor verschillende interpretaties vatbaar is” (p. 75).

Het bijzondere is, dat de behoudende stroming hiermee juist de goddelijkheid van de Schrift wil bevestigen. Daarom is deze stroming kritisch op de progressieven, die – wellicht uit toenadering tot de protestantse exegeese! – menen dat de kerk niets kan leren wat niet ook uitdrukkelijk in de Schrift te vinden is en dat de Overlevering dus inhoudelijk niets kan toevoegen aan het ‘volledige geloofsgoed’ van de Bijbel.

Voor ons klinkt dat nog steeds ‘rooms’, maar het betekent wel dat het goddelijk gezag van de Bijbel uit de Bijbel zelf afgeleid moet worden. Terecht! Maar dat gaat mis, wan-

1 Zie o.a. de bespreking van deze boeken door Dr. P. de Vries: “Eerlijkheid gebiedt te zeggen dat Ratzinger veel meer waarde hecht aan het getuigenis van de Schrift dan menig protestants exegeet.” (<https://drpdevries.com/2023/01/03/de-boeken-van-joseph-ratzinger-benedictus-xvi-over-de-heere-jezus-christus/>).

2 Zie de encycliek van paus Pius XII, *Mystici Corporis*, 1943.

neer de progressieven bij hun Bijbeluitleg uitgaan van de (protestantse!) historisch-kritische methode. Ratzinger legt er de vinger bij, dat die methode een grens overschrijdt en Bijbelkritisch is. Het gevolg van die 'protestantse' methode is uiteindelijk, dat de Bijbel op allerlei manieren uitgelegd kan en mag worden!

Intussen geeft Ratzinger als voorbeeld van het verschil tussen Schrift en Traditie de ontwikkeling van de leer van Maria's lichamelijke opname in de hemel: een inzicht dat de Heilige Geest aan de kerk gegeven heeft ...

Jezus Christus

In het zevende hoofdstuk, over Jezus Christus, gaat het meer over de persoon dan over het werk van Christus. Het laat zien dat Ratzinger het relationele aspect benadrukt: Christus' verhouding tot de Vader en de Geest (drie-eenheid) en tot mensen.

Ratzinger schrijft kritisch over het relativeren van de afzonderlijke religies. Want als alle religies op hetzelfde niveau staan, is het gevolg dat Christus niet meer een mens is die tegelijk ook Góð is, maar een mens die God op een bijzondere wijze heeft *ervaren*. Maar het mysterie is juist, dat God zelf geheel concreet geworden is in Christus. En dat is niet om te begrijpen, maar om te geloven en te vertrouwen (p. 111). Daarom laat de kerkelijke 'drievuldigheidsleer' zich alleen negatief rechtvaardigen (hoe het niet is): we moeten afzien van het willen begrijpen.

Dat God 'Vader' heet, geeft slechts zijn betrekking tot de Zoon aan (p. 117). Zo is ook het begrip 'Zoon' geheel relationeel en op de 'Vader' betrokken: nooit los van de Vader. "De wil van de Zoon valt samen met die van de Vader, in volstreekte natuurlijke en onherroepelijke afhankelijkheid van Hem" (p. 118).

Brengt Ratzinger hier niet te weinig in rekening dat Christus op aarde (tijdelijk!) de gestalte van knecht had en tekent hij de Zoon niet te veel als ondergeschikt aan de Vader?

De Kerk van Christus

Voor Ratzinger is de kerk geen doel op zich; zij bestaat opdat Góð wordt gezien.

De nieuwe, door Christus geroepen gemeenschap heet *Ecclesia*. Christus en de door de Geest geleide Kerk horen bij elkaar als bruidegom en bruid (Ef. 5) en als hoofd en lichaam (1 Kor. 12). De Kerk is van Christus en niet van ons.

Maar volgens Ratzinger werd de kerk, het lichaam van Christus, sinds de 13^e eeuw steeds meer gezien als een instelling van de christenen (p.133). Tegenover dit proces van veruiterlijking legde men sinds de Reformatie de nadruk op de onzichtbare binnenzijde. Daarmee verdween echter de 'lichaam-van-Christus-idee' uit het katholieke begrip 'Kerk'.

Opvallend is, dat Ratzinger hier de Reformatie noemt, zonder dit verder toe te lichten. Wordt hier de Reformatie van Luther en Calvijn bedoeld? Heeft die een negatieve ontwikkeling in de Rooms-Katholieke Kerk bevorderd? Dan toch zeker onbedoeld! Volgens Ratzinger werd pas in de 20^e eeuw het begrip 'lichaam van Christus' herontdekt in de Rooms-Katholieke Kerk², maar dan als een tweede ecclesiologische richting tegenover het 'volks-begrip'. Ook hierin stonden de beide stromingen tegenover elkaar. De behoudende groepering benadrukte de relatie met God, de progressieve de onderlinge relatie van de gelovigen. Ratzinger probeert dit 'tegenover' te boven te komen met het begrip 'Rijk van God'.

Liturgie

Al vóór hij paus werd schreef Ratzinger drie boeken over liturgie. Hij maakte deel uit van de Liturgische Beweging, in de lijn van Romano Guardini. Zijn derde boek, uit 2000, droeg vrijwel dezelfde titel als het boek van Guardini uit 1918: *Vom Geist der Liturgie*. Bij beiden staat Christus als de waarheid in het midden van hun denken.

Niemand mag op eigen gezag iets aan de kerkelijke liturgie toevoegen of veranderen, zegt Ratzinger. Toch gebeurt dat tegenwoordig. En dat belemmert de ontmoeting met het mysterie. De

huidige kerkcrisis berust juist op het verval van de liturgie (p. 149). Daarbij vat Ratzinger liturgie vrij breed op: niet alleen wat er gebeurt in de wekelijkse samenkomsten, maar alle gelovige/geestelijke activiteiten van zowel de Kerk als van haar leden. Dus zoiets als 'Kerk als organisme'. Het gaat om leven in verbondenheid met Christus, in toewijding aan Hem, in verkondiging en aanbidding. Daarom is actieve deelname door alle gelovigen 'allernoodzakelijkst' (p. 155). Met name ook aan wat er in de wekelijkse samenkomsten gebeurt. Daar gaat het immers om de bron waaruit de gelovigen de werkelijk christelijke geest putten. Uiteraard nemen de sacramenten daarbij een centrale plaats in. Die zijn in de rooms-katholieke visie immers 'heilsnoodzakelijk'.

Liturgie in traditie

Het laatste hoofdstuk gaat over 'Liturgie in traditie' en beslaat bijna een derde van het hele boek. Het is een herziene en uitgebreide versie van een eerdere brochure van Bodar (2022). Hij beschrijft hier zijn zorgen over de ontwikkelingen in de Rooms-Katholieke Kerk. Daarin speelt zijns inziens de nieuwe paus Franciscus een dubieuze rol. Waar Ratzinger boven de verschillende stromingen probeerde uit te komen (harmoniemodel) kiest Franciscus partij voor modernisering (conflictmodel). Zo breekt hij weer af wat Ratzinger wilde opbouwen.

In dit deel toont Bodar zich nog nadrukkelijker een leerling van Ratzinger: de Kerk wordt gevormd door de ware aanbidders van God. Bidden betekent: onze wil verankeren in Gods wil (p. 174). Het gebed van de afzonderlijke ziel wordt – binnen de kerk als organische geloofsgemeenschap – tot

liturgie. En het is de zin van alle liturgie om naar Christus te geleiden en Christus aanwezig te doen zijn. Liturgie heeft dus een sacramenteel karakter; ze is heilsnoodzakelijk. De eucharistie is de tegenwoordigheid van de opgestane Christus (p. 200). Zonder de kerk kan niemand toegang vinden tot de persoon van Jezus Christus (p. 184). Ratzingers derde boek over liturgie heeft meerdere kritische recensies gekregen in rooms-katholieke kring. Tot verdriet van Bodar. In zijn ogen zijn de (liturgie-)wetenschapsliden de autoriteit van de Kerk geworden. Maar zelf zijn zij slachtoffers van protestantse exegese ... (p. 209 en 217). Aan het slot concludeert Bodar dat er een duidelijk verschil is tussen het (protestantse) avondmaal en de (katholieke) eucharistie (p. 222 e.v.). Waarvan acte!³

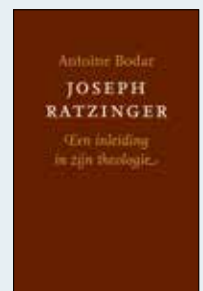
Tot slot

Ik heb in bovenstaande de grote lijnen weergegeven. Bij allerlei details heb ik vraagtekens, maar dat moet ik laten rusten. Opvallend vind ik het hoog filosofische gehalte van het theologiseren van Ratzinger en Bodar. Daardoor blijven sommige dingen wat abstract en moeilijk te begrijpen. Wel is me duidelijk geworden, dat er – als het aan Bodar ligt (in de lijn van Ratzinger) – geen sprake is (of dient te zijn) van toenadering tot de protestantse theologie.

Dat is eigenlijk tegen de huidige tendens in. Want die toenadering is er steeds méér, van beide kanten. Maar mijns inziens toch vooral van protestantse kant: zie bijvoorbeeld de aandacht in het Nederlands Dagblad voor wat er binnen de Rooms-Katholieke Kerk gebeurt. Het probleem is echter, dat beide stromingen binnen die kerk bedenkelijke kanten hebben. Als het gaat om handhaving van het Schriftgezag en (over het algemeen) goede Bijbeluitleg, kun je het beste terecht bij de behoudende stroming. Maar die handhaaft tegelijk het pauselijke gezag en de dwalingen die al in de Reformatie weerlegd zijn. En die wil ook geen toenadering. De progressieve stroming wil dat wel, maar juist daar is het Schriftgezag niet veilig, met alle gevolgen van dien voor Bijbeluitleg.

Conclusie: voor Bijbels-gereformeerde protestanten is toenadering tot de Rooms-Katholieke Kerk geen begaanbare weg.

³ Zie wat in *Nader Bekeken*, jrg. 31, nr. 3, maart 2024 in de rubriek 'Uit andere bladen' wordt geciteerd van dr. P. de Vries over *Samen op weg met Rome?*

N.a.v.:
Antoine Bodar,
*Joseph Ratzinger.
Een inleiding in zijn
theologie*, Uitg.
KokBoekencentrum,
Utrecht,
2023, ISBN
9789043540308,
240 pag.,
prijs: € 20,00.

UIT ECCLESIA
VAN JULI 2024

Oude koek om mee te beginnen dit keer. Maar toch zo actueel als wat. Een mederedacteur attendeerde mij op een artikel dat hem getroffen had. Het is gepubliceerd in Ecclesia (het orgaan van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge) van juli 2024, maar al in de jaren zeventig geschreven door de hervormde Kohlbrugge-kenner dr. W. Aalders (1909–2005), onder de titel 'De vloek van de secularisatie'. Het draagt duidelijk de sporen van die tijd. Aalders zag in het toen al sterk doorzettende secularisatieproces een mechanisme dat steeds opnieuw in de geschiedenis optreedt, en dat in bepaalde opzichten altijd het patroon van de zondeval volgt. Geloof in een historische zondeval is volgens hem dan ook wezenlijk en onmisbaar. Alleen al om die reden is zijn lange artikel het kennismaken waard. Ik kan alleen enkele kerngedeelten overnemen:

W. Aalders over het mechanisme van secularisatie

Secularisatie is een modewoord van de huidige theologie. In feite betekent het verwereldlijking, wereldgelijkvormigheid, en dat is van de apostolische tijd af een verwerpelijke zaak. Het is echter karakteristiek voor de hedendaagse theologie, dat zij niet veroordeelt, maar constateert en begrip heeft. Zij is zelf aangetast door de secularisatie en daardoor niet meer in staat de dingen bij hun naam te noemen.

Secularisatie is een woord, dat een ernstige en gevaarlijke ontwikkeling versluiert en toedekt. Toch beoordeelt men het hoe langer hoe meer positief. Men stelt, dat het een goede zaak is, dat de christen aards, wereldlijk in de geschiedenis is gaan staan, zonder meer door een hemel, een bovenaardse werkelijkheid en een eeuwigheid geremd en gebonden te zijn. Hij kan nu vrij en mondig leven in eigen verantwoordelijkheid en naar eigen inzicht. Hij is daardoor in volle zin zaakwaarnemer van God geworden. Secularisatie is dus een belangrijk aspect van het moderne emancipatiestreven geworden. Vrij van de hemel is vrij voor de aarde!

Met de secularisatie hangt samen een heroriëntatie ten opzichte van de Bijbel en een herwaardering van Israël en het Oude Testament. Christenen hebben in het verleden het Oude Testament op een schandalige wijze vergeestelijkt. Daardoor hebben zij de aardsgezindheid van Israëls God niet verstaan en daardoor evenmin de menselijkheid van

wereld te verleiden, in de harten der volken het woordje 'als' nog doorschrapte en hen heeft leren lasteren: Geen God en Vader van Jezus Christus meer in de openbare zaken, wij zijn God; geen koningen of vorsten meer, wij zijn geen kinderen, wij kunnen onszelf wel regeren; geen dienaars des Woords meer, een iegelijk diene mij naar mijn goeddenken!' Tot zulk een bijbels-theologische verheldering van het begrip secularisatie is de huidige theologie echter niet meer in staat, omdat zij heeft afgerekend met de zondeval.

**'Tot zulk een
bijbels-theologische
verheldering van het
begrip secularisatie is de
huidige theologie echter
niet meer in staat, omdat
zij heeft afgerekend met
de zondeval'**

Jezus. Dankzij de secularisatie leren wij nu pas het Evangelie goed begrijpen. Het gaat daarin om een betere wereld. Het kruis is een goddelijk appèl om bondgenoten Gods te zijn in de strijd om een rechtvaardiger wereld. Wij moeten achter Paulus terug tot de Jood Jezus zelf. De Messias.

Wanneer dit secularisatie is, deze bevrijding van religieuze en metafysische ballast tot een puur aards leven in zelfstandigheid, - dan dringt zich het verhaal van de zondeval aan ons op. Secularisatie is dan niet anders dan een nieuwe vorm van de oude paradijszonde: grijpen naar de verboden vrucht om 'als God te zijn, kennende goed en kwaad' (Genesis 3:5). Kohlbrugge schrijft in zijn uitleg van de Eerste Brief van Petrus: 'Het was voor de laatste dagen weggelegd, dat de verzoeker, uitgegaan om de gehele

Aalders illustreert dit met uitspraken van E. Brunner en H. Berkhof, die beiden de volgorde goede schepping-zondeval historisch gezien onhoudbaar verklaarden. Daarna volgen uitvoerige citaten van Vondel en Milton in hun dichtelijke bewerking van de paradijsgeschiedenis. Zij tekenen de ontredde van de gevallen mens. In een volgende paragraaf wil Aalders laten zien dat de zondeval op een bepaalde manier zich steeds herhaalt in de geschiedenis. Hij noemt als voorbeeld Israëls ballingschap en verstrooiing als gevolg van het verlaten van de HERE in het beloofde land dat zij ontvangen hadden. Als tweede voorbeeld wijst hij op Nederlands neergang in de 18^e eeuw na de Reformatie en de Gouden Eeuw. Het liep uit op de inlijving bij Frankrijk. Aalders ziet iets vergelijkbaars zich voltrekken in het huidige secularisatieproces.

Kent onze tijd een hof van Eden, waar wij uit verdreven zijn? Onloochenbaar is dat het geval, want overal is sprake van heimwee naar vroeger, naar 'de goede oude tijd'. Er is zelfs een eigentijds woord voor ontstaan: nostalgie. Wat was eigenlijk het paradijselijke van die voorbije periode? Hoe ver moeten wij teruggaan om het te vinden? Tot de *Camera Obscura* van Hildebrand en *Waarheid en Dromen* van Jonathan; tot de *Oudere Tijdgenoten* van A. Pierson of de *Jeugdherinneringen* van Jan Ligthart? Of ligt 'de goeie oude tijd' veel dichterbij en ligt de breuk tussen vroeger en nu in de vijftiger en zestiger jaren? Een schrijvend voorbeeld: een theologisch hoogleraar sprak onlangs op zijn college over Psalm 23: 'De Here is mijn herder'. Hij zei toen: 'Dat is de psalm, waarmee mijn moeder gestorven is; dat kon toen nog.' Dat kon toen nog! Nu dus niet meer. Toen nog kunnen leven met 'de goede Herder'. Nu is het onmogelijk geworden. Weggevallen is 'de enige troost in leven en sterven'. Van het geloof in die God zijn wij vervreemd. Een duidelijker voorbeeld van de secularisatie als verlies van het paradijselijke zou ik niet weten. Het is: 'vreemd zijn aan de verbonden der belofte, zonder hoop en zonder God in de wereld' (Efeziërs 2 :12). Een balling, een zwerver, een vreemdeling op aarde is de gesecculariseerde mens!

Vandaar het veelvuldig gebruik van woorden als: bedreigheid, eenzaamheid, angst. Als men vraagt waarvoor men

angst heeft en waardoor men zich bedreigd voelt, dan blijkt dat het onbestemde gevoelens zijn, die samenhangen met weerloosheid tegenover kosmische, politieke, collectieve, duistere machten. Men staat er alléén voor. De dichter Marsman heeft het zó verwoord: *'Ik sta alleen, geen God of maatschappij, die mijn bestaan betreft in een bezielde verband.'* Dat is dus het paradijs, dat wij verloren hebben: wij kennen niet meer de schuilplaats bij de Allerhoogste, geen zekerheid en geen geborgenheid. (...) De Heidelbergse Catechismus noemt het: ellende, uitlandigheid.

Aalders illustreert vervolgens met een aantal voorbeelden uit oudere Nederlandse literatuur. Hij gaat zo verder:

Ik houd nog even vast aan de overeenkomst tussen de secularisatie en het paradijsverhaal. Behalve de uitstoting uit de geborgenheid in een wereld van eenzaamheid en angst, is er nóg een punt van gelijkenis. Evenals in de Adam-geschiedenis is namelijk aan de secularisatie een verleiding voorafgegaan. En de schuld, die op de verleider rust, is zwaarder dan die der verleiden (Mattheüs 18:7). De aard van die verleiders kan ik niet beter aanduiden dan met de titel van een geruchtmakend boek uit 1927 van de Franse schrijver Julien Benda *La trahison des clercs*, Het verraad van de intellectuelen. Want het zijn de intellectuelen, de ontwikkelden, de academici, die in woord en geschrift de geestelijke fundamenten hebben ondergraven en de religieuze en morele zekerheden hebben ondermijnd. Voor hun kritiek en twijfelzucht was niets heilig en onaantastbaar. Tegen hun spot en verdachtmaking was niets bestand. Met hun logische kunstgrepen waren zij de wegbereiders, van het ongeloof, het atheïsme, de immoraliteit en de anarchie. Indien iemand, dan moet hun de schuld van het secularisatieproces worden toegeschreven. Wat ons land betreft, denk ik dan met name aan figuren als Simon Vestdijk, Menno ter Braak en E. du Perron.

Van hoevelen van zulke intellectuelen, die hun afbraak- en sloperswerk vol trots en onder toejuichingen van het publiek

**'Een balling,
een zwerver, een
vreemdeling op aarde
is de geseclariseerde
mens!'**

als geestelijke creaties publiceerden, moet niet gezegd worden, dat zij de sfeer aan de universiteiten, in de kranten, de tijdschriften en de omroep vergiftigd hebben! Ons vaderland is er geestelijk door verwoest: Kerk, Staat en Maatschappij.

(...)

In het Evangelie van Mattheüs lezen wij het woord van Christus: 'Wee de wereld om de verleidingen tot zonde. Want er moeten verleidingen komen, maar wee die mens, door wie de verleiding komt' (18:7). De volle ernst van dat woord zal wel niet tot de discipelen zijn doorgedrongen. Wij staan er veel dichter bij: een wereld vol verleidingen tot zonde! Het verleidende is, dat zonde het uitzicht lijkt te bieden van vrijheid, mondigheid, zelfstandigheid, leven naar eigen inzicht en keuze. De werkelijkheid is echter, dat men terecht komt in de ongeborgenheid, in een bodemloze eenzaamheid, die de mens alleen doen staan tegenover een veelvoud van chaotische machten. 'Wee die mens, door wie de verleiding komt!' Wee de moderne vrijheidsapostelen!

Uitstoting door verbondsbreuk uit een paradijselijk bestel, weerloosheid tegenover chaosmachten, eenzaamheid, angst, – dat is in bijbels licht het oordeel over de secularisatie. De mens is moedwillig buiten de heilige verbondsorde getreden. En wie die orde niet bewaart, wordt door haar ook niet meer bewaard. Hij valt ten prooi aan de onreine geest 'Legio', die talrijk is (Marcus 5:9) en daarom ook veel namen heeft.

(...)

Iedereen komt er zijdelings of direct mee in aanraking. De secularisatie laat alles toe zonder een oordeel uit te spreken. Zó ontstaat een pluralistische samenleving en een pluriforme kerk. En wie is in zulk een kerk en samenleving nog beveiligd tegen 'de strik des vogelvangers, de verderfelijke pest, de pijl die des daags vliegt, de pest die in het

duister rondwaart, het verderf dat op de middag vernielt' (Psalm 91)? Zij, die in de nabije kennissen- of familiekring de afval van een bekende hebben meegemaakt, weten uit ervaring, hoe emotioneel geladen en zelfs catastrofaal dat kan zijn. Alle argumenten slaan stuk tegen een muur van onwil. Van een gesprek is geen sprake meer. Het is of men een andere taal spreekt. Men bereikt elkaar niet meer. Men moet toegeven dat de ander een wezensver-

nieuw; niet alleen verbondsbreuk, maar ook verbondsvernieuwing. Er is niet alleen Adam; er is ook Christus. Kortom: er is het Evangelie.

Aalders gebruikt dan de gelijkenis van de verloren zoon (Luc., 15: 11-32) om te laten zien dat er terugkeer mogelijk is, ook voor de gesecculariseerde, moderne mens. Zijn conclusie:

Zolang dus de taal van de gesecculariseerde christenen zelfverzekerd, eigendunkelijk, geëmancipeerd blijft klinken, zolang is er geen keer in het secularisatie-getij te verwachten. Wij zullen dan nog op preekstoel, in kerkbodes, in opiniebladen, in conferenties, op synoden, door de radio en op de universiteiten de drieste en snoevende taal dezer ver afgedwalde christenen over ons heen moeten laten gaan. Wij moeten dan maar denken aan Psalm 10; 'De goddeloze steekt zijn neus omhoog; al zijn gedachten zijn: er is geen God.' Zolang God ze verdraagt, hebben wij ze ook te verdragen. Maar dat doen we met de klacht: 'Hoe lang nog, Here?' ■

'En als een mens die weg van verbondsbreuk, van zelfgekozen vrijheid, van mondigheid en ongeborgenheid is ingeslagen, is er dan nog ooit een terug?'

andering heeft ondergaan; hij of zij is niet meer dezelfde van voorheen. Vaak denk ik dat de rouw over een gestorvene minder smartelijk is dan het verlies door geloofsafval.

En als een mens die weg van verbondsbreuk, van zelfgekozen vrijheid, van mondigheid en ongeborgenheid is ingeslagen (zoals wij rondom ons duizendvoud zich zien afspelen), is er dan nog ooit een terug? Is er genezing en redding mogelijk uit de strik van de secularisatie? Staat dan niet aan de poort van het verloren paradijs een cherub met het flikkerend zwaard, dat de toegang verspert? Is er behalve een verloren paradijs ook een herwonnen paradijs? Stel u eens voor, dat de Bijbel alleen maar zou zijn het boek van Adams ballingschap! Goddank is de Bijbel méér. Er is niet alleen een oud verbond, maar ook een

Uw vertrouwde christelijke bladen blijven lezen? Dat kan via de CBB!

De CBB, de Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden, heeft een grote collectie lectuur in grootletter en gesproken vorm.

Kijk op www.cbb.nl, bel naar 0341-56 54 77 of mail naar klantenservice@cbb.nl en vraag onze gratis catalogus aan.

Postbus 131, 3850 AC Ermelo
Paul Krugerweg 39, 3851 ZH Ermelo
0341-56 54 77 • WWW.CBB.NL • klantenservice@cbb.nl

UIT NEDERLANDS DAGBLAD
VAN 24 MAART 2025

Hierboven hoorden we Aalders onder andere betogen dat secularisatie samenhangt met 'een heroriëntatie ten opzichte van de Bijbel'. Een pijnlijke illustratie hiervan is het synodebesluit van de NGK op 8 maart over de ruimte voor homoseksuele relaties. Van de reacties die dit besluit oproept geef ik er een door. Uit de NGK zelf. Het is in het Nederlands Dagblad van 24 maart 2025 geplaatst onder de titel: 'Bij twijfel niet inhalen, maar de NGK-synode heeft in Deventer gas gegeven'. De auteurs zijn twee NGK-predikanten: Chris van Zwol en Ruard Stolper. Om twee redenen neem ik hun artikel hier helemaal op. Allereerst omdat het kort en glashelder onder woorden brengt wat er nu eigenlijk zo vergaand verschoven is en wat de schadelijke gevolgen daarvan zijn. En vervolgens omdat ik vrees dat het nog niet de aandacht heeft getrokken die het verdient.

Vol gas spookrijden

**Helaas rijdt de kerk nu
al op de linker rijbaan
terwijl we de tegenligger
van het postmodernisme
in de koplampen kijken**

Een gezegde luidt: 'Bij twijfel niet inhalen.' Het is een wijsheid die ons behoedt voor beslissingen waarvan we de gevolgen onvoldoende overzien. Blijkbaar doorgronden wij een vraagstuk niet genoeg om verder te komen. Wij menen dat de NGK-synode van Deventer het omgekeerde heeft gedaan rondom de besluiten over homoseksuele relaties: bij twijfel heeft zij gas gegeven.

Allereerst de twijfel, die lezen we terug in de besluittekst van de synode (besluit 2), waar wordt geconstateerd dat er binnen de kerk verschillende interpretaties zijn over dit thema. Deze constatering over verschil van uitleg is op zich niet nieuw. Op de GKv-synode van Meppel 2017, bij de discussie over man/vrouw en ambt, werden tegenovergestelde exegeses ook naast elkaar gezet. Maar waar men toen nog oordeelde dat beide exegeses mogelijk waren, gaat de synode van Deventer in het huidige besluit een stap verder.

De verschillende visies worden niet op inhoud en methode beoordeeld maar op de goede intenties van de aanhangers, zo blijkt uit dit citaat: 'Al deze visies stemmen hierin overeen, dat

zij zich willen baseren op Gods Woord en willen bijdragen aan een heilige en veilige kerkgemeenschap. Dat maant ons tot voorzichtigheid in ons eigen oordeel (besluit 2, grond 2).'

Impliciet verschuift hier de beoordeling van een visie van 'wat leert Gods Woord?' naar 'is iemand van goede wil?' Intentie wordt hiermee gezaghebbend en theologische wetenschap verwordt hiermee tot een verzameling oprechte meningen.

Naar onze mening geef je hiermee een postmoderne insteek een gezaghebbende stem. In dit denken is de waarheid niet meer te vinden in een groter gedeeld verhaal maar wordt zij een speelbal van tegenstrijdige persoonlijke meningen.

Op het oog lijkt het waarden van elkaars intenties vredelievend en eensgezind, in de praktijk zien we dat dit niet werkt. In het beste geval krijg je de bekende bubbels die we al kennen van onze samenleving. Je hoeft je denken dan niet meer te testen of te verantwoorden aan elkaar. In het slechtste geval vreet de ene visie de andere op naar gelang de democratische meerderheid besloten heeft.

Dat dit geen doemdenken is blijkt wel uit de besluiten over man/vrouw en ambt. Ondanks de vriendelijke woorden legde de meest principiële visie het af tegen de meest ruime en eigentijdse opvatting en zien velen de klassieke man-vrouwverhouding als een fossiel uit een ver verleden.

Dat dit bij het besluit over homoseksuele relaties ook het geval zal zijn, blijkt uit de besluittekst zelf, want de synode komt (vanaf grond 3) direct met een eigen exegeese, waarna de synode het gaspedaal flink indrukt met vergaande besluiten.

Impliciet heeft de synode twee van de drie visies toch leidend gemaakt voor haar besluit zonder de klassieke en remmende visie van de scheppingsorde te bespreken of te weerleggen. Tot zover dus de geboden voorzichtigheid.

Het was misschien niet de intentie, maar zowel de besluiten van de synodes van 2017 als van 2023 [bedoeld zal zijn 2025, PLS] hebben een zeer gezaghebbend bijeffect op gewone gemeentelieden, namelijk dat de Bijbel een moeilijk boek is. We proeven vermoeidheid om zelf nog een oordeel te vormen als de 'knappe koppen in de kerk' er al niet uitkomen.

De Bijbel wordt nog wel belangrijk gevonden, maar wordt tegelijkertijd overschreeuwd door een kakofonie van botsende visies. Het effect is dat je overgeleverd bent aan de tijdgeest die van waarheidsvinding een onhaalbaar ideaal maakt. Naar ons oordeel verliest de Schrift en dus God Zijn eigen zelfstandige stem.

Het gezegde luidt: bij twijfel niet inhalen. Helaas rijdt de kerk nu al op de linker rijbaan terwijl we de tegenligger van het postmodernisme in de koplampen kijken. Omkeren is moeilijk, maar de auto de berm insturen lijkt ons nog de minst schadelijke beslissing.

Laten we in plaats van de ingeslagen weg een fundamentele en principiële gesprek voeren over waarheid, hoe zij zich laat vinden in de Schriften en hoe we die bijbelse waarheid vol genade kunnen en durven spreken.

We pretenderen niet precies te weten hoe waarheid en genade hierin samengaan, maar één ding weten we zeker: de ingeslagen weg brengt ons niet dicht bij het gezamenlijk groeien in het kennen van onze Heer en Redder. Zo wordt Hij uiteindelijk ondergeschikt gemaakt aan onze goedbedoelde visies, en houden we slechts ons eigen spiegelbeeld over. Dat gaat ons aan het hart!

De analyse is scherp en treffend. Ook als een kerkverband gaat spookrijden geldt: 'Ga terug'. Maar wat als dat niet meer gebeurt? Hoe lang zal er nog meegereden moeten worden, ook door al die vermoeide 'gewone kerkleden'? En tegen welke prijs? ■

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Cahiers tot versterking van het gereformeerde leven die de stichting in de loop der jaren uitgaaf zijn in PDF verkrijgbaar.

DAGELIJKS BESTUUR VAN DE STICHTING WOORD EN WERELD
Voorzitter

Drs. H.J. Offereins
Secretaris
W. Hindriks
Penningmeester
G.F. Slump

REDACTIE NADER BEKEKEN

Hoofdredactie
Dr. P. Boonstra
Eindredactie
B. Seldenthuis
D.E. Slump-Schoonhoven
Redactie
Ds. S.M. Alserda
Drs. H.J. Boiten
Ds. C. van Dijk
Dr. B. van Egmond
Drs. B.P. Hagens
Drs. J.W. van der Jagt
Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat

Ds. S.M. Alserda
Melkweg 49, 7904 ER Hoogeveen
Tel.: 06-165 61 146
Mail: redactie@woordenwereld.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Dr. H.H. van Alten, Pretoria ZA
Drs. L. Bezemer, Hattem
Drs. F.J. Bijzet, Emmen
J.H. Bollemaat, Dalfsen
H. Boomstra, Den Helder, tekeningen/cartoons
A.C. Breen, Kealy, WA
Drs. E. Brink, Waddinxveen
Ds. P. Drost, Übelbach (Oostenrijk)
Drs. L.W. de Graaff, Heerde
Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen, Kampen
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
Ds. R.Th. Pos, Steenwijk
Ds. A. van der Sloot, Steenwijk
Dr. R.T. te Velde, Wezep
Dr. H. Veldman, Zuidhorn
Dr. H.T. Wendt, Urk
Ds. J. Wesseling, Arnhem

Basisonderwerp: Studio TinekeWerk

Vormgeving, prepress, fotografie:

Studio Bert Gort, Grijskerk
Druk: Damen Drukkers, Werkendam

Gesproken versie: Nader Bekeken is ook op Daisy-cd en Webbox verkrijgbaar.

Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden,

tel. 0341-56 54 77, e-mail klantenservice@cbb.nl.

Adreswijzigingen en/of opzeggingen

INTERNET:

• www.woordenwereld.nl
• woordenwereld@spabonneservice.nl
• naderbekeken@spabonneservice.nl

POSTADRES:

• Woord en Wereldabonneservice, Postbus 105, 2400 AC Alphen aan den Rijn

TELEFOON:

• 088 - 110 20 42
• 0172 - 47 60 85

Beëindiging abonnement:

Na het eerste jaar is de opzegtermijn 1 maand.

Bezorgklachten:

www.woordenwereld.nl/klantenservice

Meer informatie en abonnementsvoorwaarden op www.woordenwereld.nl

Tarieven Nader Bekeken 2025:

Regulier abonnement € 56,00
Abonnement buitenland Europa € 106,50
Abonnement buitenland overig € 118,50
Studentenabonnement € 33,00
PDF-abonnement € 33,00
PDF-abonnement buitenland Europa € 45,35
PDF-abonnement buitenland overig € 57,50
Cadeau-abonnement (een jaar) € 28,00
Los nummer (incl. verzendkosten) € 6,00

Deze tarieven gelden bij automatische incasso. Afschrijving geschiedt in januari (of in de maand waarin het abonnement het afgelopen jaar is ingegaan). Voor betaling per acceptgirokaart of met een eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,00.

Bankrekeningnummer:

NL 75 INGB 0007 2255 58
Bic-code: INGBNL2A

Deze tarieven gelden bij machtiging (automatische incasso). Voor betaling per acceptgirokaart of per eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,--

Bankrekeningnummer voor giften:

NL42 RABO 0324 6259 01

De stichting Woord en Wereld heeft geprobeerd alle rechthebbenden te achterhalen en in te lichten. Mocht de vermelding van eigenaar of copyright onjuist of onvolledig zijn, neemt u dan contact op met de redactie.

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd worden en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 1380 - 3034

www.woordenwereld.nl

U kunt ons steunen door uw voor de belasting aftrekbare giften te storten op rekening NL42 RABO 0324 6259 01 ten name van de Stichting Woord en Wereld. Zij die de stichting testamentair willen gedenken, kunnen gebruikmaken van de volgende formulering: Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd te Haarlemmermeer. Wij zijn een ANBI-instelling.

Neem nu een jaarabonnement en ontvang de special 'De bijbel of een biertje' gratis!

Ga voor het afsluiten van een abonnement naar www.woordenwereld.nl

Kijk eens op onze website!

www.woordenwereld.nl

Daarop kunt u:

- de laatste nummers van Nader Bekeken bekijken;
- het artikel van de maand uit de laatste nummers downloaden;
- nummers die langer dan een jaar geleden verschenen zijn downloaden;
- informatie over de cahiers van Woord en Wereld vinden;
- met de zoekfunctie allerlei onderwerpen vinden waarover iets geschreven is.

Weg

Dag in dag uit nam hij het woord,
mijn vader. Gedragen en kalm
gaf hij zijn adem aan een psalm,
zoals dat na de maaltijd hoort.

Ik wist: aan alles was gedacht,
Het kwam wel goed. Geduldig bracht
hij ons naar de vertrouwde verte
met wuivend riet en struikgewas
en in dit waterlandschap werd de
waarheid een pad door het moeras,
een weg, veilig genoeg om er te
wandelen, zolang mijn vader las.

HARMEN WIND (1945-2010)
UIT: *HET SCHEERMES VAN OCKHAM* (1992)

Elke dag leest vader na de maaltijd een psalm voor. Niet snel en gehaast, niet eentonig, maar 'gedragen en kalm gaf hij zijn adem': de Schriftlezing is een belangrijk, bijna heilig moment van rust en aanbidding. Een moment ook waarin Gods daden worden doorgegeven aan de kinderen.¹

Deze vader weet wat hij doet; je kunt je zonder zorg aan hem toevertrouwen. Hij heeft een plan en hij kent de weg door het gevaarlijke moeras naar het bekende riet en struikgewas.

Achter de lezende vader ziet de ik uit de tweede strofe als het ware ook de hemelse Vader opdoemen. Die Vader ging voor zijn volk uit, door de woestijn en door de Rietzee, naar het beloofde land. Alles komt goed als je deze Vader volgt op zijn weg. Die weg is de waarheid, die van de dood naar het leven leidt.

De dichter lijkt deze zekerheid alleen te ervaren 'zolang mijn vader las': zolang diens stem klonk, adem gaf aan het woord, werd zijn onzekerheid bezworen. Aan die onzekerheid komt een einde als je beseft dat het de Geest van God zelf is die adem geeft aan het Woord. Altijd. En dat Woord moet gelezen, gesproken en gehoord blijven worden.

¹ In 'adem geven' zit ook de betekenis van 'leven geven', van 'scheppen' zoals Gods Geest dat doet (vgl. Hand. 17:25).